

مذاکره در باب جواب تلگراف مجلس که از (دومای) دوس رسیده بود بیان آمده و چنین اظهار شده که این جواب از (دوما) حالا رسیده و بمجلس ترجمه شده چون مرتی بود منتظر این جواب محبت آمیز بودیم قرائت شود تلگراف را بر خواننده شود و در آخر تلگراف کلمه (زنده باد مجلس ملی ایران) قرائت گردید بکمرته تمام و کلا محترم بهای بلند هم آواز گشته گفتند (زنده باد دوما روس) و یک حال بشاشت مخصوصی بمردم دست داد.

تلگراف مجلس ایران بدومای روس
بطرزبورخ (دوما)

مجلس مبعوثان ایران تبریک و تهنیت میگوید مجلس محترم دوما را در موقع خجسته افتتاح آن از آنجا که روح حریت طلبی که سبب هجیان این دومجلس محترم است دراصل یکی است و تمام ملل درسطح جاده عدالت برادرند مجلس محترم جوان ایران با کمال افتخار و شرف از صمیم قلب دعا میکند بهره مندی و نبل بمقتضای آن مزارد محترم از شدن در آن مجلس محترم هم صدا شد با آواز بلند فریاد میکند زنده باد آزادی ملل و زنده باد عدالت (مجلس شورای ملی ایران)

جواب دومای روس
از: رزبورخ بطهران

دومای مملکت امپراطوری روس از مجلس شورای ملی ایران متمنی است که اظهار تشکر و امتنان و پرا در جواب تبریکات خود بحسن قبول تلقی کند از عباراتی که از سوی هواخواهی آزادی و عدالت و برادری ملل درتلگراف متیر که مندرج بود صدای همرنگی و موافقت در فضای دوما پیچیده هر دو مجلس که تقریباً در زمان واحد ادوای سعادت و نیکی جوی بر زمین گشوده و برای اصلاح احوال و تحصیل آسایش و رفاه نومی با مینی ثابت و نشاطی صادق مهیا و بیدار شده اند اعتقاد راسخ و یقین نامل دارند که هر قدمی در این راه خیر بردارند میعاد غلبه کلمه حق و فتح و نصرت صالح ابدی را نزدیکتر و خردک ایران را بسرمزل آزادی و حریت سر برتر کرده اند زنده باد مجلس ملی ایران یابنده و جاوید باد مکتوباتیکه موجب اتحاد و اتفاق نمایندگان مجلسین است. رئیس دومای مملکت امپراطوری روس **کلوفین** پس از این یکی از کلاهای آذربایجان چنین عنوان نمود که چون امروزه وضع تغییر کرده و حالات و هیئت وزراء هم تغییر نموده - حالاً و کلام باید تغییر کند لایحه در این خصوص نوشته شده اگر ریاست مجلس اجازه فرماید قرائت شود.

رئیس بمجلس ملاحظه لایحه مذکور جواب دادند صلاح این است این لایحه در مجلس خاصی خوانده شود فعلاً تلگرافی است از (میانج) رسیده قرائت شود. تلگراف میانج که از طرف انجمن (خلخال) بتوسط آقای شرف الدوله بمجلس مقدس مضایره شده بود قرائت شد شمر باینکه شکر الله خان شاطر انلومنتی بمیانج رفته بود پس از مراجعت از میانج صلاح خود را در این دین که جمعی سوار با طرف خلخال مثل ملخ پراکنده نموده مشغول ناخت و تاراج شده و مخصوصاً اشتها داده است که برچیدن انجمن ها و منع بشرات مقاصد ملی اهالی اینجا بمن واکدار شده است علاوه مشق ماهست که خلخال حاکم ندارد استعما اینکه سرما علاج فرموده و رفع این فتنه و آشوب و تمردات را نمایند رئیس چنین اظهار کردند که همچو به نظر میآید این شخص سرخود این کارها را نموده باید این تلگراف را بوزارت داخله فرستاد که جاوگیری از سرکات این شخص شده و موجبات آسایش اهالی خلخال فراهم آید. یکی از کلا اظهار داشت کدام وزیر داخله و ماکه وزیر داخله نداریم جواب

داده شده ما شخص کارنداریم با وزارتخانه کارداریم هر مطلبی باید باشد بوزارتخانه رجوع شود. و یکی دیگر اظهار کرد تا کنون این اغتشاشات برای این بود که هیئت وزراء تحال در مقام اجری بودند ولی حالا که حالت و هیئت وزراء تغییر کرده انشاءالله بعدها از مفسدین جلو گیری خواهد شد و بهجات خواهند رسید. در این موقع آقای سید عبدالله مجتهد فرمودند لایحه که اهالی نراق بجناب حاج میرزا فخرالدین مجتهد نوشته اند و ایشان هم شرحی در حاشیه آن مبنی بر من نوشته اند قرائت شود. لایحه هم بورد قرائت کردند خلاصه مضمون این بود. حضور جناب حجة الام آقای حاج میرزا فخرالدین نراق که سالهای سال دارالاسرع بوده ستمگر و بیبهای نراق که سالهای سال دارالاسرع از طرف حجة الاسلام در باره آنها شرف صدور یافته. در ایام عاشورا آن سه نفر قبیح اعمال خود را آشکار کرده و مردم عوام را ترغیب می نمودند بطوریکه عملاً قریب دین اسلام از میان خواهد رفت لهذا چا کران هم بیجان آمده همان سه نفر فرار از رفتند بجاییکه مرکز بایه است و بواسطه تلگرافات در صداشتهای کاری و اسباب تصدیق اولیای دولت دولت را فراهم آورده اند چاکران عریضه عرض کرده ایم باین عنوان که اینها راه نروایم داد بیایند نراق مردم را اغوا نمایند و دارائی آنها را هر چه هست میخریم و دست بردار از قصد خودمان نیستیم و حجة الاسلام را هم میبیم بجهت عصر عجل الله فرجه در حاشیه همان عریضه شرحی بنویسد بمجلس محترم که حکم صادر شود ریشه این مضمونها کینه شود. خلاصه مضمون حاشیه آن آمده این بود. حضور جناب حجة الاسلام آقای آقا سید عبدالله مجتهد تصدیق عرض میده این مشروطه عریضه نراقها است و تفصیل آن این است که سه نفر بایه کفر خود را اظهار کردند حکم کردم برای اصلاح حل سایرین این سه نفر را بیرون کردند اکنون معلوم میشود در صد اشتباه کاری بر آمده اند خواهشمندم تفصیل بمجلس اظهار شود و حکم داعی را امضا فرمایند یکی از کلا چنین تقریر نمود از روزیکه مجلس محترم منقده شده اعتقاد بنده این است که تمام جالسین این مجلس اعتقاد دارند با جبهه خودشان و در رعایت همه با مجتهد هستند و با مقلدوالی از اطراف چنین گمان کرده اند که ما اینجا نشسته ایم نظیر ای اینکه بگوئیم فلان وزیر چقدر و فلان حاکم چه کرده. نخبیر. بلکه در اج ای احکام داریم موقع ساعی خواهیم بود. بکعالیبریا دیدم که این دارد که این احکام مجری شود الحمد لله دمای آن عالم مستجاب گشته و این مجلس مقدس تأسیس شده و از اطراف بیخبال اینکه ما امید داریم طریق امر بمعرف را چیست مردم بعضی انجمنها ترتیب داده اند بیخبال خودشان که امر بمعرف نمایند و این ترتیب صحیح نیست و اسباب تولید فساد است اجرای احکام باید از یک جاشود و من لایحه مختصری در این خصوص نوشته بودم حالا موانع آن است که خواننده شود لایحه که نوشته بود قرائت کرد. مشعر بود باینکه بموجب دستخطی که علیحضرت فرموده اند قانون اساسی مشروطه این مملکت موافق شرح باشد باید خودن مسکرات و قروض مسکرات و سایر منتهیات ترتیب یک فروشی غدنغ و موقوف شود. و هر کس در این مملکت است باید در تحت حکم یک قانون باشد یکی از کلا جواب دادند که شمارا شخصی متدین میدانیم ولی حق شما نبود که این لایحه را بدون اینکه بلحاظ جناب رئیس برسند بخواهد فقط حق شما این بود که این لایحه را بدو بدهید خدمت جناب رئیس که ملاحظه نمایند به بیئت اگر صلاح است آنوقت خواننده شود.

عنوان نمودند که برای اصلاح خرابیهای عدیده سابقه از تفصیلات الهی چنین مجلس و دولت مشروطه بنا نصیب شده و آرزوهای دیرین (۳۰) کرور ایرانی طواف و گردش کرده شای زرد های بی درمان خودشان را پیدا نموده و از این مجلس ملاح در دای خود را متوقف نموده بیهی است این مجلس موافق متوقعات آنها کار نکرده ولی نه با نظور که شهرت کرده مجلس در این مدت کار نکرده بلکه با این موانع که پیش بوده خیلیسی کار کرده اما از روی انصاف مامم نتوانسته ایم به درستی از عهده مسئولیت خودمان بر آیم و این عدم موفقیت را من سه قسمت میکنم. یکی راجع بدولت. یکی راجع بملت و یکی راجع بمجلس اما مسئولیت راجع بدولت نظریان ملاحظاتی که در کمیسیون مخصوص صحبت شد توضیح نمیکند و انشاءالله بواسطه تغییر حالتی که پیدا شده کارهای پیش رفت خواهد کرد اما مسئولیت راجع بملت هر یکی از نظر مختلف نگاه میکنند بجهت می از انان و گوشه صحت می نمایند بگمان این که مجلس باید عمل نان و گوشت را اصلاح نماید جمعی از طرف دشوار عهده مذاکره میکنند راز اطراف اصلاح انقلاباتیکه شده میخواهند جمعی هم اسبابی فراهم آورده اند که اوقات مجلس را ضایع کرده اند از اینها هم باید گذشت. اما آنچه راجع بمجلس است اجری نداشتن نظامنامه داخلی مجلس است بموجب نظامنامه قرار است مطالب باید بدو بطور لایحه بریاست مجلس اظهار شده و قبل از وقت اذعان مسبق شود که درجه خصوص گفتگو خواهد شد آن وقت اگر ریاست مجلس آن عنوان را قابل مذاکره دید صلاح دانست در آنخصوص مذاکره بعمل آید و تحال این مسئله برود اعانت نشود و چیز دیگری که موجب عدم پیشرفت بود آنکه ترتیب نطق است معلوم است که معنی فشاره گفتند است و شنیدن. برای اینکه تکلیف معلوم شود خوب است ملاحظه کنیم که سلامت الفاظ با افکار منطابیت دارد و بهتر میشود نتیجه گرفت ولی اینجا مرطابیتی که عنوان میشود از چهار طرف هجوم می آورند و شخص متکلم لابد با دوسه کلمه مذاکره خود را قطع میکند و این بطور نطق هیچوقت منتج نتیجه نخواهد شد زیرا که مظلوم آن آزادی را ندارد که نتیجه بدست آورد از روزنامهها میزان کلمه آن گفتارها معلوم است. عوض اینکه گفتارها را نطق کرده بالا برود نازل نموده پائین آمده است علت نیست که متکلم نمیتواند نطق کند. و سامین هم نمی تواند بفرماید. تکلیف روزنامه نویس هم سخت تر شده. اگر بطوریکه عرض شد مرعات شود متکلم نطق را بهتر ادا میکند و روزنامه نویس بهتر می تواند ضبط نماید. بواسطه بی ترتیبی نطقها بسا دیده ایم روز نامه نویسها چیزی نوشته اند که متکلم میگوید من نگفته ام و سابق که صحبت روز نامه شد بملاحظاتی که در نظر بود گفتیم که اسامی نوشته نشود ولی بچهره دیدیم از آن وقتیکه اسامی نوشته نشد بهتر شده و امروز عرض میکنم که باید اسامی نوشته شود. زیرا که از نه نوشتن اسامی خیلی تولید فساد شده و از برای آیه هم تولید فساد میکند بجهت آنکه علت نمیتواند تهیه نماید آن یادتهای که باید تشکیل شود چنانچه در یک نمره روزنامه نوشته شده بود که میکروب نفاق بین اعضاء مجلس سربایت کرده باشد ایراد داریم که تمامی مسئولیت را بگردن مجلس انداخته البته در مجلس اختلاف آراء پیدا می شود و با اختلاف آراء نباید معنی مشاوره بعمل نمی آید. و فرق است مابین اختلاف آراء و نفاق اما در آن روزنامه نوشته نفاق در میان و کلا نترسند و کسانیکه نینداند گمان میکنند که در حقیقت نفاق است پس و کلا و این صحیح نیست و مقاصد را باطل میکند و حال آنکه ما خودمان هیچ همچو

چیزی را احساس نکرده ایم. پس میگویم همان روزنامه پابیکی دیگر این مطلب را تکذیب کند یکی دیگر از کلا چنین اظهار کردند که تمام مطالبیکه آقای مستشار الدوله گفتند صحیح است و من در فرمایشات ایشان شرکت دارم مگر در یک کلمه اخیر که می گویند مجلس کاری نکرده. وقتیکه ما تصدیق میکنیم تاریخ را می بینیم از ازل دنیا تحال چند سالیه ناصح پیدا شده. اول سلسله انبیا و اولیا بوده که ظالمین را نصیحت کرده و هدایت نموده اند. پس از آن طبقه شمر استند که با بمصلحت وقت اشعار و مدایح گفته و بکنایه بزرگان هر عصر حالی کرده اند که تو باید دارای این صفت باشی و در حقیقت بعضی مامم آن صفات را داشتند طبقه سیم دارالشورا های دنیا است و خطاب اینها مظلومین است که نماند میکنند ای مظلومین ساکت نباشید و رفع ظلم از خود نمانید که شما نمیتوانید مظلوم واقع شوید و این خیلی خدمت بزرگی است زیرا بواسطه فشاریکه از ظالمین روی قلوب واقفان بوده مانع این بوده که مظلومین متوق خود را مطالبه نمایند و وقتیکه آن مانع را رفع گردید همه در صد خواستن حقوق خود بر آمدند این است که هجوم افکار شده و عقیده من این است که رفع این فشار خیلی خدمت بزرگی است که این مجلس کرده. یکی دیگر از کلا اظهار داشت چیزیکه در نوشتن اسامی و کلا در روزنامه باید شرط شود این است که سایرین عرصه ناطق را تکذیب نکنند و آنچه مکتون خاطر است گفته شود که منشیها هم بتوانند بدرستی ضبط کنند تا اینکه بعد اظهار نشود که ما این نطق را نکرده ایم اگر این شرط تمام و کلا را بتلگرافخانه آورده اند علماء واعیان و تجار و اصناف و غیره تماماً حاضر و عرض میکنند نیامدن شش بتلگرافخانه اسباب وحشت شده چهار روز است تمام مردم از کارها تهلیل و از اطراف بشهر ریخته اند تأمل و صبر ندارند و کلا هم از جان افتاده نمی توانند ساکت نمایند عرض عموم اینست که نظامنامه انجمن های ایالتی و متمم قانون اساسی و امتیازنامه بانک بصره برسد تا حال صبر کرده ایم دیگر صبر نخواهیم نموده وقت صبر نمودن نداریم تمام و کلا را بتلگرافخانه آورده اند علماء واعیان و تجار و اصناف و غیره علاوه از سی هزار نفر جمعی بقسمی حاضرند که اسباب وحشت است. و او به تشریف آوردن حضرت اشرف وزیر داخله به تلگرافخانه باشد تشریف آورده این امر را اصلاح فرمایند و آمدن رحیم خان از طهران محرک این هجیان عمومی شده و از شیراز حالات تلگراف رسیده جداً استعما میکنند که بزودی بشارت فرمایند که حضرت والا مؤید الله و له بالانجمن آنچه همراه باشند.

اسم نوشتن بهتر است. یکی از کلا از بیجان عنوان نمود که تا با روز مجلس میدان کارزار بود و فقط رجوع خوانی میکردیم ولی مسلماً بعد از این بان تغییر حالتی که در وزرا پیدا شده بر علیه ما کار خواهند کرد یعنی میخواهند از ما پیش بفرستند پس ما باید مطالب خود را پروراندیم طوری ادا نمائیم که شرافت داشته باشد و مثل قانون در روزنامهها نوشته شود. و در این موقع مجلس ختم گردید.

مذاکرات روز شنبه ۲۰
شهر ربيع الاول ۱۳۲۵
دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه (۱۸) را آقا سید محمد تقی قرائت کردند. قرار بود امتیاز نامه کارخانه کاغذ سازی دوم قرائت و مطرح و مذاکره شود. لیکن چون تلگرافات از رشت و انزلی مضایره شده بود و اهمیت داشت بدو قرائت گردید که خلاصه آنها قریب باین مضمون بود. از رشت - تمام علماء با استثنای سه نفر تمام ذاکرین واعظین واعیان و تجار بغیر از چهار نفر و اصناف و کسبه و غیره تماماً حاضر و عرض میکنند نیامدن شش بتلگرافخانه اسباب وحشت شده چهار روز است تمام مردم از کارها تهلیل و از اطراف بشهر ریخته اند تأمل و صبر ندارند و کلا هم از جان افتاده نمی توانند ساکت نمایند عرض عموم اینست که نظامنامه انجمن های ایالتی و متمم قانون اساسی و امتیازنامه بانک بصره برسد تا حال صبر کرده ایم دیگر صبر نخواهیم نموده وقت صبر نمودن نداریم تمام و کلا را بتلگرافخانه آورده اند علماء واعیان و تجار و اصناف و غیره علاوه از سی هزار نفر جمعی بقسمی حاضرند که اسباب وحشت است. و او به تشریف آوردن حضرت اشرف وزیر داخله به تلگرافخانه باشد تشریف آورده این امر را اصلاح فرمایند و آمدن رحیم خان از طهران محرک این هجیان عمومی شده و از شیراز حالات تلگراف رسیده جداً استعما میکنند که بزودی بشارت فرمایند که حضرت والا مؤید الله و له بالانجمن آنچه همراه باشند.

خلاصه مضمون جواب از طرف و کلاه منجریم که چرا عریضی و کلا قبول نشد آمدن خضر السلطنه موقوف شد و آمدن رحیم خان هم شهرت بی اصل است امروز هیئت وزراء در مجلس حاضر میشوند که جداً همراهی دولت را اظهار نمایند نظامنامه انجمن های ایالتی هم تمام شد. ولی اینطور کارها و کلا را از کار باز میدارد البته اهالی راسا که کرده اطمینان بدهید حرکت رحیم خان بجهت تبریز بود موقوف شد. مجدداً خواهش میشود که اهالی راسا که نمانید و همین تلگرافات امروز در محضر وزراء قرائت شده در انجام مقاصد خواهیم کوشید ایضاً خلاصه مضمون تلگراف از رشت در جواب و کلا - باین وعده مشکل است اهالی ساکت شوند هر قدر میخواهیم ساکت نمانیم ناله بفلک میرسد ملتفت نکته سرحدی باشید کار از دست نرود. چرا صریحاً نمیفرمائید نظامنامه انجمنها تمام شد میانه بصره رسیده باخیر و بقیه قانون اساسی چرا بصره میرسد امتیازنامه بانک همینطور دیگر ساکت کردن اهالی از نطق. ما خارج و خودشان از تمام ولایات استعما درخواست اند.

خلاصه تلگراف از انزلی - چهار روز است عموم ملت حتی دهات و تمام ادارات و گمراک از کار دست کشیده با اهل و عیال در تلگرافخانه حاضریم و هر دقیقه هجیان مردم بیشتر و هیچ دخل بسابق ندارد و رفع این هجیان فوق قدرت و کلا است ملاحظه

اهمیت سرحدی لازم و چهار روز است توسط وزیر داخله بقایای هم بپوشی عرض نموده امضای قوانین را خواست. هنوز جواب نیامده است بعدا هر چه زودتر تلگراف صحنه قوانین را بگریزد که خدای نخواسته دست از سر بلند خواهد شد.

مذاکرات در خصوص این تلگراف بیان آمد آقای سید عبدالله مجتهد فرمودند از شیراز هم تلگراف آمد که شورش کرده اند و آقا سید محمد مجتهد فرمودند اینها باید حرکت داشته باشند یکی از کلا اظهار داشت حالا چرا علاج این کار را نکنند یکی دیگر از کلا جواب دادند اصلاح این کار مانع باین است که هیئت وزراء بیایند و این تلگراف ارائه شده یک قرائی بکنند یکی از کلا از کلا بیجان اظهار نمود مسئله امتیازنامه بانک که در مجلس تصویب شده گذشت حال معطلی آن چیست که بصره نمی رسد جواب داده شد بصره رسیده در دفتر مجلس ضبط است بجهت گرفتن چهار کرور پول بعد از و کلا رشت سؤال شد - در جواب مضایرات اخیری انجمن رشت چه جواب دادید یکی از کلا و کلا بتلگرافخانه رفته بود اظهار داشت باید از طرف مجلس جواب نوشته شود.

لذا جوابی از طرف مجلس نوشته شده قرائت گردید که خلاصه آن قریب باین مضمون بود نظامنامه اساسی کلاماً نوشته شده و یکدفعه هم قرائت شده باید اکثر موافقان با حضور حجج اسلام تنقیح و تصحیح شود و نظامنامه انجمنهای ایالتی هم تمام و امور بیهیت وزرا داده میشود بصره ملوکانه برسد و امتیازنامه بانک هم بصره در موقع خود تمام میشود در هیچیک از این مطالب کوتاهی نشده و در این امور عظیمه هر چه فکر شود بهتر خواهد شد متمنی است عرصه را ننگ ندارند تا و کلا بهتر بشد مشغول شوند یکی از کلا اظهار داشتند حال چه عیب دارد بطوریکه خود اهالی رشت خواسته اند حضرت اشرف وزیر داخله برود بتلگرافخانه جواب بدهند یکی از کلا رشت اظهار نمود بنده عرض کردم که حالا یک تلگرافی هم بتوسط بنده و جناب حسام الاسلام بوزارت داخله شده خوب است این تلگراف را برسانیم آنوقت از طرف مجلس هم تلگراف بشود. یکی دیگر از کلا اظهار نمود مجلس میگوید نباید آنها تکلیف برای مجلس معین نمایند و اظهار کنند ما که اینجا نشسته ایم اقدام کارها بینمائیم هر وقت مساعدت شد و کار پیشرفت نکرد آنوقت ما باید با آنها اظهار نمانیم که همراهی نمایند نه آنها اتصالاً تحکم بکنند اینگونه حرکات باعث مایوسی مجلس میشود باید چشم و گوش ملت بحکم مجلس باشد نه اینکه تحکم نمایند (گفته شده چون مدتی است از افتادات مجلس اثری پیدا نشد این هجیان بواسطه است) باز همان و کبل جواب داد این ظاهر نشدن اثر بملاحظاتی است که عتب اقتاده از طرف مجلس قصور نشده آیا بینیم کوتاهی شده یا وقع بدست نیامده اگر کار را از مجلس میخواهند باید صبر نمایند هر اجتمعی ملاحظه نماید چقدر ضرر ملت وارد می آورد ما باید بکدقیقه باین امر راضی نشویم ولی هر وقت کار پیشرفت نکرد ما باید با آنها اظهار کنیم که تمطیل نموده و مساعدت نمایند نه اینکه آنها اظهار نموده و حکم نمایند.

مضی از و کلا اظهار کردند که این حرکت اهالی رشت را محرک باید باشد. آقای سید عبدالله فرمودند حالا تلگرافی بشود که اهالی رشت ساکت شوند و چند نفر برود بتلگرافخانه و با آنها حالی نماید که اجماع اسباب اختلال حواس ما میشود و از کار بازمانیم و ضرر خود ما است. یکی از کلا بیان نمود خوب است در قمره بانک جواب بدهید که این مسئله

راجع بخود اهالی آنجا وسایر جاهاست از ولایات تا حال چه منتهی در خصوص بانک کردند و کدام گروه را دادند که بانک تشکیل شود یکی از ولایات آذربایجان چنین عنوان نمود ایرانی هائیکه اند در ولایات دورو مانشته ایم اینجا قلم در دست ما است تمام تصرفات رایه کردن آنها وارد میآوریم و من میخواهم امروز اینجا حامی آنها باشم البته ملت حق شرکت در راه و در وقت مملکتی دارد و میخواهند کار مجلس خوب پیش برود و شما یکدست را معصوم قرار داده اید و یکدست را جایز الخطا و ایندسته را اصلا مزینید توی سرش اما آنستکه که معصوم هستند هیچ فرض خطا برای آنها نمیکنید فرض محال که محال نیست یکدسته هم باینجا اختطار شود چه ضرر دارد الان چهار ماه است که در این مطالب مذاکره میشود سواد آنها درست و با کثرت آراه قرار شد در یک هفته اصلاح شود و من میگویم ملت حق تحکیم را دارد در این موقع یکی از کلاه چنین اظهار داشت میخواهم بدانم که در این چهار ماه مجلس بی کار بوده و کوتاهی کرده؟ مگر نمیدانید نوشتن قانون اساسی چه قدر کار دارد مگر شما خودتان نبودید همان و کیل جواب داد: بلی این قانون اساسی تمام نشده کار دیگر بمان آوردن مراعات الاهم فالاهم شد و یکی دیگر از ولایات آذربایجان اظهار نمود نظامنامه انجمن های ایالتی بیست روز است تمام شده حالا میگویند باید بنظر وزراء برسد تا حال کیجا مانده بود؟ رئیس چنین جواب دادند اولاً گویا بر شما مشنبه شده که نباید بنظر وزراء برسد شما بدانید آنچه که در این مجلس تصویب میشود اول باید بنظر وزراء برسد بعد همایونی موشح شود و انبیا گفتید بیست روز است نظامنامه انجمنهای ایالتی تمام شده در این مدت دو دفعه بواسطه حک و اصلاحی گذشته بود باک نویس شده و امروز تمام شده است و بیش از اینهم نمیتوان کار کرد و یکی دیگر از آن ولایات کرد ما هنوز معنی مجلس را نفهمیده ایم و قبیله و کلا دولت و مامت معنی مجلس را فهمیدند آنوقت کارها درست میشود تمام تصصیر ها از خود ما است

مگر از یکدیگر عیب گرفتیم و حال آنکه اکثر معنی و کالات را نمی دانند کلیه حوائج مردم به دو قسم است یا شخصی است یا عمومی شخصی را چند نفر یا یک نفر میتواند اصلاح نماید اما حوائج عمومی را نمیتواند سی کرور نفوس در یکجا جمع شده کار های خودشان را اصلاح نمایند پس چند نفری را و کالات داده میگویند شما در امورات ما نظارت داشته باشید و این بولیکه از ما گرفته میشود ببینید در خیر ما مصرف میشود یا در ضرر ما و این و کالات نمیشود تا مردم و توفیق تمام نداشته باشند کار بیش نمیرود چطور که یک نفر جلو مرا گرفته میگردد تو دروغ گویی چرا؟ بجهت اینست که چند شب قبل تمام قانون اساسی را خواستند من جواب دادم تمام است تا روز سه شنبه شاید در مجلس علنی قرائت شود حال که در مجلس علنی خوانده شده و در اطراف مخصوص قرائت شد میگوید تو دروغ گویی یا این حال نمیشود کار کرد حق ندارد یک نفر از ملت اینطور حکم کند این ملت یا بشما توفیق داشتند یا نداشتند اگر داشتند حق اعتراضی ندارند اگر نداشتند دست دیگر انتخاب کنند

مذاکرات زیاد در این خصوصها بیان آمد بعضی گفتند تا کتون قصوری از طرف و کلا نشده

وزیر داخله البته همینطور است که میفرمائید وزرا کمال همراهی را خواهند کرد

حاج امین الضرب - امروز روزی است که

و صحیح نیست نسبت بیکاری بیکدیگر داده شود بعضی گفتند تا کتون بک اندازد مقصود از طرف همیشه اجرائیه بوده و حال بعد الله آنها هم اتحاد و اتفاق کرده اند بر همراهی با مجلس و انشاء کارها بیشتر خواهد کرد در این موقع هیئت وزراء مسئول بمجلس آمدند

(پس از بجا آوردن تعارفات رسمی) انابک اعظم چنین نطق کردند

وزیر داخله - معلوم است اعلیحضرت همایونی این کنستی توسیونی که مرحمت فرمودند کمال مساعدت و همراهی را با این اساس داشته و دارند به معاونت و همراهی علماء و حجج اسلام و ولای محترم مجلس و ما هم که وزراء هستیم معاهد نمودیم که با اساس این کنستی توسیونی همراه باشیم و احکام او را اجرا داریم اعلیحضرت همایونی بنده را که احضار فرمودند بعد از شرفیابی بخاک پای مبارک از اوضاع و حایقه کنستی توسیونی سایر دول معتمدنه از بنده استفسار فرمودند بنده عرض کردم که لا علاج باید هیئت دولت با مجلس ملی متحد و متفق باشند تا اجرائی احکام و پیشرفت مقاصد باسانی بشود بنا بر این بفرموده اعلیحضرت همایونی با وزراء حاضر شده و عرض میکنم که بر خلاف آنچه تصور انهمان شده ذات اقدس همایونی کمال میل و مساعدت و همراهی را با این اساس و ملت دارند و ما که وزراء هستیم با کمال امتنان و تشکر حاضر شدیم برای اتحاد و همراهی و انشاء الله با اتحاد و اتفاق باید کاری کرد که اسباب مرفرازی از برای ما حاصل شود تمام دول امروز منتظرند که ما چه خواهیم کرد تمام روزنامه های ترکستان تا کنون در همراهی بکشور از ایران نمی نوشتند و حالا افلا هر روز یک ستون از احوالات امروزه ما می نویسد حال که اعلیحضرت همایونی بیمل مبارک سعی در پیشرفت این اساس میباشد دیگر جای مسامحه و درنگ نیست و سزای خواهد بود که بجهت اقدام در امورات نشود

حاجی امین الضرب - بنده از طرف مجلس و حضرات حجج اسلام عرض میکنم که ما هیئت وزراء را صادق القول می دانیم و همان طور که اظهار مساعدت و همراهی فرموده اید تمامی اهل مجلس متشکر و ممنون میباشد امید است که اقدامات و کردار وزراء مطابق با فرمایشات و گفتار ایشان باشد و کمال همراهی را در اجراءات بفرمایند

وزیر داخله - در چند روز قبل وزراء نشستند و باهم معاهده کردند که بعد از این همراهی با مجلس نمایند و کوتاهی در اجراءات احکام نکنند و تمام ملت هم باید اعلان داد که دولت با ملت همراه است ولی همراهی باید از هر دو طرف باشد و وزراء مجری احکامند البته باید همراهی کنند والا هیچ امری پیشرفت نخواهد کرد

حاج امین الضرب - عموم ملت بجان و مال حاضرند در همراهی با دولت و اطاعت دارند مادام که هیئت وزراء حاضرند برای اجراء البته تمام ملت در این صورت متشکر و ممنون خواهند بود و اگر خدا نخواسته اندکی کوتاهی از قانون مشروطت شود آن وقت ملت حق گله دارد چه عرض کنم

وزیر داخله البته همینطور است که میفرمائید وزرا کمال همراهی را خواهند کرد

حاج امین الضرب - امروز روزی است که

باید حق گفت و حق شنید و حق جست

آقای میرزا فضلعلی آقا - از امروز دولت و ملت یکی است بعد از این دویت در بین نیست باید به همراهی و همدستی با یکدیگر کار کنند

آقای سید محمد تقی - خوب است وزراء را معرفی فرمائید

وزیر داخله هیئت وزراء را از قرار ذیل معرفی کردند

آقای نایب السلطنه وزیر جنگ

فرمانفرما وزیر عدلیه

ناصرالملك وزیر مالیه

علاء السلطنه وزیر امور خارجه

وزیر همایون وزیر تجارت

مخبر السلطنه وزیر علوم

مهندس الملك وزیر فوائد عامه

بنده هم از برای خدمت عموم بعنوان وزارت داخله منتخب شدم و باالخصوص خدمت گذاری وزرا را دارم

(مقصود رئیس الوزرائی است)

مذاکرات روز یکشنبه ۲۱ شهر ربیع الاول ۱۳۲۵ دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز شنبه بیستم را آقای سید محمد تقی قرائت کردند

بدو صحبت از تعارضات نایب علی اکبر خان به میان آمد و آقای میرزا سید محمد مجتهد فرمودند این مرد بدون جهت چند نفر از خیاط ها را گرفته و کتک زده دست یکی را شکسته و حبس نموده است من عزل او را از حکومت خواستم و بعد داد ولی تا حال نتیجه نبخشیده یکی از کلاه اظهار داشت تا حال چند عریضه از مديات او از میدان به انجمن تحقیق عریض نوشته اند حالات این مرد معلوم و محتاج به مذاکره نیست بالجمله پس از مختصر مذاکره گفتند چون قابل مذاکره نیست پیش از این باید اوقات مجلس را بجهت اوضاعی که باید عزل او را با مجازات از وزارت داخله خواست و لهذا قرار شد رفته در این خصوص بوزارت داخله نوشته شود یکی از ولایات آذربایجان چنین عنوان نمود دیروز همین کسان حاج آقا محسن عارضین را در چار همین عارت گرفته کتک زده اند اگر بنا باشد ریشه استبداد در عراق و شایخ و پیرک آن اینجا باشد کار پیش نمیرود یکی دیگر از ولایات آذربایجان چنین اظهار داشت امروز امورات معتمدنه در این مملکت و این شهر متولد میشود باید قوری علاج شود معطل نمیدانند هر روزی تغییر کند معطل شوم که آن وزیر جدید چه اقدامات خواهد نمود نمی شود مگر عرض کرده ام وزارتخانه نباید تغییر بکند هر مطلبی را که مدت آن در روز قرار داده شده و بوزارتخانه رجوع گشته بفرش روز هم وزیر عزل شد باز روز دوم شخص وزیر عزل شده باید جواب آن مطلب بیاورد بعد در خصوص حاج آقا محسن چه قدر صحبت شد بهین حال باقی مانده و خیلی از این امورات هست که همین طور معطل مانده در مسئله حاج آقا محسن معینه بنده تبعید او از عراق و احضارش به دارالخلافه اصلاح و علاج برعکس است کار شاهسوها همینطور باید اصلاح شود و اینها بکفر مشروع دارند که میگویند ما نمیخواهیم زیر حکم خارج باشیم و همچنین مسئله توأم الملك که یک تلگراف او را بخواهند رفع افتخارش فارس میشود مسئله چوبدارها

هم همینطور باید فوراً اصلاح شود مدتی است همین حال مانده اینها وقتی رفتند بولایات خودشان چه خواهند گفت میگویند سه ماه چهار ماه در زمان استبداد معطل شدیم سه چهار ماه هم در ادارات شورای ملی پس چه فرق کرد و مکرر عرض کردم نباید تغییر وزارت را اسباب تعطیل کار قرارداد یکی دیگر از ولایات چنین بیان نمود که وظیفه مجلس این است که باید در امورات کلیه حرف بزند نه در جزئیات و مجلس باید نگاهبان عدل و انصاف باشد و قلع و قمع جور و استعساف را نماید در خصوص حاج آقا محسن مکرر از دست او شکایت شده و برخلاف اینهم شکایت کرده اند و من کار باینها ندارم و طرفدار کسی هم نیستم و گفتگوی من در خصوص حاج آقا محسن نوعی است و یکی از تکالیف مجلس این است که بدون تحقیق و رسیدگی کار نکنند و حکم نطمن نهند مثل دیگر با کسان حاج آقا محسن زد خورد نموده اند مظلومین نباید مرتکب چنین حرکات شوند مظلومین را باید رجوع بوزارتخانه نمود که احقاق حق شود و این میگویند است که یسراج آقا محسن در این باب بمجلس مقدس نوشته مکتوب را آقا سید محمد تقی قرائت کردند مشر بود باینکه مکرر بولایاتی دولت عرض کرده ام و در حضور مقدس اعلیحضرت همایونی هم التزام داده ام که هر کس شکایت از ولایات دارد در هر یک از دوائر دولتی که قرار شد رسیدگی شود پس از معلوم شدن حق کسی در مقابل تومانی ده تومان بدهم اخوی را فرستاده بودم برای تحقیق دیروز آن عارضین با جمعی دیگر این سادات و طلاب را کتک زده اند و یک نفر از آنها رضاف شده است به فرستید تحقیق نمایند این مجلس برای حفظ حقوق است باید رسیدگی نماید

همان و کبیل با آذربایجان چنین جواب دادند که اینها را بیستاد روز دور من عرض میکنم نمیشود یک آدم غداری را اسم گفتند حجة الاسلام و از او طردند و کردار اینچنینی اتفاق افتاده دخل باونداد باید حاج آقا محسن را احضار کرد بطهران و تحقیق شود با همه آن و کبیل سابق چنین اظهار کردند اینک گفتند طرفدار شده من طرفدار با کسی نیستم مگر با حق و انصاف به مردم بدم و با افعال خوب مردم خوب اینک گفتند شما عرض دارید بشف من بسر خورد باید ثابت کنید شما هر روز می پیچید بهما صحیح نیست آن حاج آقا محسن آن حاج آقا محمد پروجری

در این موقع آقای میرزا سید محمد مجتهد فرمودند اینها داخل در سلسله ما نیستند نه حاج آقا محسن نه حاج آقا محمد اما حاج آقا محسن که حالش معلوم است که یک ظالم مستبدی است اما حاج آقا محسن پسر عمی من است باید من از او همراهی کنم لهذا میگویم او از این سلسله نیست و اصلاً از نوع ما اینها خارجند یکی از ولایات اظهار کرد در مسئله دیروز که یسراج آقا محسن نوشته چند نفر بجماعت عارضین از آنجا بیرون آمده اند بامن ثابت میکنم که کسی از کماشستگان مجلس بجماعت نرفته و آنها عارضین را کتک زده اند یا آنها ثابت کنند که اینها اینجا بکفر بجماعت نرفته و آنکسی ماکار باین ندارم تلگرافی از قم نهایی رعایای ابراهیم آباد کرده اند که (۱۴) نفر از کسان آنها بحکم حاج آقا محسن کشته شده و هفده هیجده نفر زخمی شده اند (۱۴) مرغ کشته شود آب صاحب آن راضی میشود ما این مسئله را میخواهیم و مطالب هم

که بمجرد شکایت از دست یکسکنر اظهار او لازم است اما مجازات البته بعد از تحقیق داده میشود یکی دیگر از ولایات درشت نمود اظهار اینکه گفته شده مطالب کلیه راجع بوزارت خانها شود که خود وزارت خانه ها تحقیق نمایند صحیح است ولی بعضی مطالب مهم است که اگر بخواهند به تحقیق و انکار نمایند تولید فساد میشود مثل همین مسئله شیراز و تشکی اهالی آنجا از دست قوام الملك اگر تحقیق شود با این شورش حاله چه فسادها تولید خواهد شد (درین موقع تلگرافات معتمدنه که از انجمن ملی و اسلامی و علماء و اهالی شیراز بعنوان مجلس و حجج اسلام و ولایات آذربایجان مخابره شده بود آقا سید محمد تقی قرائت کردند که خلاصه مضمون تمام آن تلگرافات مشر بود باینکه اهالی فارس بعد از آنکه از قوام الملك و دو پسرش مایوس شدند و دیدند خیال آنها غیر از تخریب اساس مشروطیت و تحریک چیز دیگر نیست عموماً در تلگراف خانه متحصن و منتظم و قوام الملك هم در مقابل انجمن ظلمه مستبده در مسجد نوراهم و جمعی از بستگان و اشرا در دور خود جمع و ازار نموده که با مظلومین مشروطیت طلب منازعه نمایند و جناب حجة الاسلام آقای حاج میرزا ابراهیم دامت برکاته رادر محام معصور کرده اند که نگذارند تشریف بیارند تلگراف خانه و همچنین جناب معقی العلماء و جناب علم الهدی را علاوه بر اینکه زخم زده اند برده اند قریب بمسجد نو در خانه معجوس داشته اند و ما هم تا حال جلو گیری از مردم کرده ایم اگر تاشب علاج اینکار نشود تولید فساد بزرگ خواهد شد دیگر جلو گیری نمودن از توه ماخارج است) پس از تمام شدن قرائت تلگرافات شیراز یکی از ولایات آذربایجان چنین اظهار داشت در حقیقت ما و کلا آذربایجان با وجود این فریب هستیم و هر وقت هم بطهران آمده ایم آنقدرها نمانده ایم بمکرات بنده طهران آمده ام صحبت ظلم و استبداد قوام الملك را شنیده ام همه وقت بولها داده و از تهران رفته و این مسافرت ایندفعه اوهام بی خود نبود رفت شاید تهنه دیده باشد در مقابل تبریز ولی این شخص کما و همین شیراست امروز دیگر ماست بشما دکان هارا بسته اند باید اینکار را از میان برداشت و علاوه بر این در کدام قانون است که باید بوزارت و حکومت باور باشد

آقای سید عبدالله مجتهد - مانند قوام الملك در شیراز موجب هلاکت آنجا است و در این وقت رئیس چنین تقریر نمودند در مسئله شیراز الساهه و زراد در تلگرافخانه نشسته و مشغول مذاکره هستند خود بنده هم رفته بودم پرسیدند باید چه کرد بعضی تلگرافات که حاضر بوده نشان دادم پس حالا باید ببینیم نتیجه مذاکرات آنها چه میشود آنوقت احضار قوام خواسته شود یکی از ولایات اظهار داشت سابقاً میگویم که چرا مجلس وضع قوانین نمیکند و تکلیف مجلس وضع قوانین است ولی امروز می بینیم رقع ظلم باید از همه چیز زودتر شود

چند روز پیش حکمران تنکابن را بواسطه تمبایاتی که کرده بود چند وجه نموده عزل او را از پیشگاه همایونی خواستیم همچنین حاکم دیگر را و تخمیناً سی سال است که بنده دادم و وقتیکه قوام آمده بود اینجا یک آخوندی آمده در کار و آنسرا گفت این قوام الملك است او را می شناسید او را بتریک قوام گرفته بودند نیست کردند و هر سفر که آمده بانی

پول داد رفت و حالا باوجود این تکرارفات و این ترتیبات می پرسیم آیا صحیح است و زراعت بگویند مسئله شیراز اصلاح شد ما باید سناکت باشیم و علاوه یکی از آن حکام معزول بی سناکت معزول پس چرا معزول گردیده چه جواب بگویم و یکی دیگر ازو کلای آذربایجان چنین اظهار داشت هیئت وزراء در تکرارفات مشغول مذاکره و مشاوره هستند آنها یک تکلیفی دارند و ما هم یک تکلیف دیگری داریم بکلی نمی شود این مسئله را گذار شود . مجلس متفق الزامی قوام الملک را از شیراز واجب الاذانه دانست عقیده بنده اینست است یک چیزی نوشته بشود بوزارت داخله و احضار مجلس شوند اینجانب فرمایند بپه دلیل عزل قوام الملک صلاح نیست والا باید اذانه عصری عزل شود . بالجمله پس از مذاکرات زیاد اتفاق آراء بر این شد که شرحی از طرف مجلس بوزارت داخله در عزل قوام الملک نوشته شود (در اینموقع رئیس و عموم اهل مجلس بجهت رفع خستگی رفتند بطابق دیگر و پس از فی الجمله تنفس مراجعت بطابق رسمی نمودند

آقای احسن الدوله - جناب رئیس بجهت اینکه لایحه دادم نمی خوانند چیست یا غلط است یا صحیح مقصود آگاهی ملت است چه ضرر دارد خوانده شود. رئیس جواب دادند دیر نشده و لایحه که آقای احسن الدوله نوشته بودند آقای حاجی سید نصرالله قرائت نمودند صورت آن ازقرار ذیل است

لایحه آقای احسن الدوله

چون علی الظاهر زمان اتفاق در گذر و موقع اتحاد مابین دولت و ملت می رسد با آواز بلند میتوان گفته مضی ماضی و امروز که فی الحقیقه بدو کار است عرض میکنم ماملت عبور ایران که بعد از هزار سال خواب غفلت بپوش آمده هنوز در اطباق تاریک عقب روشنائی میگرددیم و با این حالت ضعف و پریشانی که دیگر مذاکره جهات آن جایز نیست با کمال مسرت و امیدواری این هیئت محترم وزرای عظام را که خودشان را وظیفه خواری با ساسان ملت ایران قرار داده در مقابل بیست کرور نفوس زیر بار چنین مسئولیت مهمی رفته اند عجلتاً عن صمیم قلب قبول کرده تبریک و تهنیت عرض میکنم ولی ما ملت ایران باید بدانیم که دولت و ملت در حکم دو قوه جاذبه و دافعه هستند و با اتفاق یکدیگر امور مملکتی را مرتب و منظم نمایند مشروط بر اینکه ما و کلای ملت هم بر رزخهای کاری خودمان که داریم علاوه بر سابق نکت غیرت پاشیده و خواب استراحت بر خود حرام کرده آنی از اقدامات و اعمال طرف مایل که دردم نظراست غفلت ننماییم و خدای نکسره بطمح رائحه عطریات خوش فریفته دستمالهای نرم و لطیف (کلوروفرمی) حکمای حاذق را استشمام نکنیم که مجدداً مدعوش و بخواب غفلت ایستی رفته منتظر صدور اسرافیل شویم البته ایشان هم در صورتی که ما را بیدار و مجذوعا عمل دیدند بر همت و زحمت خودشان افزوده باینست مقدس در اصلاح امور دولت و ملت سعی وجاهد خواهند بود و از نتیجه اقدامات هر اداره و وزارت در روزنامه رسمی دولت بدون تأخیر خبر داده اهل مملکت را مستحضر خواهند نمود پس از این یکی ازو کلای آذربایجان خطاب پر رئیس نمود اظهار داشتند اجازه داده شود تکرار تبریز در باب سفارت اسلامبول خوانده شود رئیس جواب دادند محتاج به تحقیق نیست مکانیب کثیره در این باب رسیده . تکرار تبریز بود قرائت شد که خلاصه آن فریب

۷۸ مذاکرات روز سه شنبه ۲۳

روز سه شنبه بیست و سیم بر حسب معمول مجلس شورای ملی انعقاد یافت هیئت وکلای هم حضور بهم رسانیده ولی بواسطه وصول یادداشت تلگرافات و وجود مطالب مهمی که اظهار آن در مجلس رسمی و حضور تماشاچیان خوف تأخیر و عدم اختتام مقصود میرفت هیئت وکلا از طرف رئیس باطابق مخصوص دعوت شده در آنجا مشاورت و مذاکرات لازم انجام یافت.

در این موقع که مجلس علنی بمجلس سری تبدیل یافت و تماشاچیان از شنیدن مذاکرات نا امید شدند از همارت فوقانی و مجلس رسمی در صحن عمارت اجتماع نموده اعضای انجمن اتحادیه فارس که از تعدیبات قوام الملک شیرازی چند روزی در صحن عمارت مجلس تحصن اختیار نموده بودند با متظاهرین عراق و قم و طایفه شهبون بغدادی که آنها هم در مجلس متظلمند هم آواز شده تعدیبات وارده و نظماً متحافانه خود را در محضر ام ابراز و اظهار داشتند.

وقت غریبی بعضی از حضار دارای آن شد که صدور اینگونه تعدیبات بواسطه عدم اختتام نظامنامه اساسی و تعیین نبودن حدود و وظایف حکام و غیر حکام است در این صورت بایست عموماً امضا و اجرای مواد نظامنامه اساسی را خواستار شده تا رفع تمام این تعدیبات بشود .

حضار عموماً و متظلمین خصوصاً نخست امضا و اجرای نظامنامه اساسی و در ثانی احضار و مجازات تبره هر ظالمی یک عنی الله عسالت قرار گذاشته اند او را بگویند تمام است عرض میکنم ارفع الدوله طوری است که حاج آقا محسن پیش و خلی ادم خوبی است .

معاون وزارت خارجه جواب دادند در کلیه اعمال جناب ارفع الدوله حرف ندارم ولی در خصوص این مسئله این انجمن گویا صلاح اندیشی شده باز همان وکیل آذربایجان جواب دادند آن انجمن انجمن سیاسی که نبوده در جائیکه سه چهار هزار ایرانی هست هیچوقت پلیس بدون اذن مقبر آنجا نیرفت او رفته گفته است که اینها انجمن سیاسی دارند باز زده نفر پلیس وارد بان مکان شده و خفیه ویس هم گذاشته اند ایرانیها خواسته اند بروند سفارت انگلیس این راهم اطلاع بحکومت داده است ادم گذاشته اند و جلو گیری نموده اند مقصد ما هم فقط برودی دوموقع امر ا گذارده میشود

۷۹ مذاکرات دارالفوری ملی روز پنجشنبه ۲۵

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه ۲۱ را آقای حاج سید نصرالله قرائت کردند .

حاج سید نصرالله - موضوع مذاکرات امروزه نظامنامه وزارت داخله است .

حاج محمد تقی - بهتر این است که مذاکره نظامنامه وزارت داخله را محول بر روز دیگر فرمائید چیزی که امروزه اهمیتش از تمام زیادتر است مسئله نان است خوب است در خصوص عمل نان هر اقدامی را صلاح میدانید اکیداً اقدام شود زیرا که امروز نزدیک است از افتشاش عمل نان دکان کین بازار بسته شود .

محقق الدوله - بطور اطمینان عرض میکنم در خصوص عمل نان از طرف مجلس اقدامات لازمه بعمل آمده آنچه را که شما دیدید ما هم نظیر آنرا دیدیم امید است تا عصر اسباب آسودگی خلق فراهم شود امروز هم رؤسای کمیانی در دربار مجلس متعقد نموده بودند با وزرا در این خصوص مذاکرات لازم را نموده اند امید است بروجه صحیح موجبات آسایش عامه ناشب مهیا گردد .

آقای میرزا محمود دخواستاری - بنده در این انجمن بودم ولی فعلاً ما نمی توانیم اطمینان حاصل نمایم تا سناکت بنایم بهتر این است نتیجه اقدامات وزارت داخله به مجلس ابلاغ شود تا موجب اطمینان ما و موکلین گردد .

موتمن الممالک - از زمان مرحوم محمد شاه تا کنون هزار و چهار صد قریه از املاک طهران جزو خالصات بوده اکنون هم باقی است باید بدانیم کتدم این املاک چگونه شده و کجا است

وکیل - عجلتاً این مسئله هم بدردمان بخورد چند روز قبل که در خصوص عمل نان مذاکره شده صحیح اسلام فرمودند که هر کس کتدم دارد و نمیدهد باید بیارند و بفرشند نتیجه این مطلب بطور شد

آقای میرزا محمود دخواستاری - وظیفه وزارت داخله حالیه است که اصلاح این نواص و رفع این مقاصد را بکنند کمیانی نان هم باید کتدم برسانند این ترتیب را ما باید از آنها بخواهیم

حاج سید عبدالحمید الحسین شاهنشاهی - آنچه این دوسه روزه مسوع میشود دلالت بر این دارد که این مقاصد از طرف خیابانها تولید شده بعلمت اینکه کمیانی کتدم رسانیده ولی آنها نان بخلق نرسانند

آقای میرزا محمود دخواستاری - عقیده بنده بر این است ما باید کاری با نهانها داشته باشیم فقط بایست اصلاح این عمل را بخواهیم عجلتاً یکی در روز مهلت بدهید اگر اصلاح نشد باید در اینجا بنشینیم و جداً اصلاح بخواهیم .

حاج سید نصرالله - همینطوریکه آقای میرزا محمود اظهار داشتند خوب است .

آقای میرزا محمود - عمل طهران بدانند که هر روزه دوهزار و هشتصد تومان از بابت تفاوت عمل نان داده میشود این هم حال نان است که می بینیم حکومت هم اقدام نمیکند که خیابان را آورده سیاست کند .

رئیس - همینطوری که جناب محقق الدوله گفتند امروز از صبح تا ظهر بجهت انجام این مقصود مجلس داشتیم اقدامات لازمه بعمل آمد در این خصوص رفته بوزارت داخله نوشته شد ظهر جواب از طرف وزارت داخله رسید که مضمون آن این بود روسای کمیانی دو ساعت بفرود مانده بدربار بیایند تا آنچه لازم است اقدام و اهتمام بشود این

اقدامات شده حالا چه نتیجه حاصل شود چه عرض کنیم

وکیل التجار - حال کابین طور اقدام شده بهتر این است فعلاً نتیجه مجلس را از وزارت بخواهید شرحی بنویسید که نتیجه مذاکره با روسای کمیانی چه شده اطلاع بدهید تا اطمینان حاصل شود .

حسام الاسلام - فعلاً مجلس متهم شده داخلش را دیگران می برند و همتش با ما است .

رئیس - اگر مجلس بخواهد اطلاع صحیح حاصل نماید باید مختصری بپاج امین الضرب بنویسد و نتیجه مذاکرات را بخواهد تا معلوم شود .

(نتیجه مذاکرات این شد که از طرف مجلس شرحی بجای امین الضرب نوشته و نتیجه مذاکرات آن مجلس معلوم گردد)

وکیل التجار - چند مسئله مهمی بود که باید در مجلس عرضه دارم تا اقدامات لازمه بعمل آید یکی نظامنامه انجمنهای ایالتی است که بمحمد الله تمام شده و بصدقه فرستاده شد دیگر متمم قانون اساسی که آتم انشاء الله دفعه سیم قرائت شده با تمام میرسد .

حاج سید نصرالله - تأخیر اختتام نظامنامه اساسی از آن باب است که قانون ما قانون مقدس شرع محمدی است باید نهایت دقت بشود که مبدا سر مومنی تغلف شود مقصود اینست است که بواسطه یارده از عنوانات اسباب اقتشاش اذهان فراهم نشود اگر قدری تعویق افتاده بلا حظه دقت و مواظبت تامی است که باید رعایت شود .

وکیل التجار - البته باید توافق نظامنامه اساسی را با قوانین شرع همیشه منظور داریم مسئله دیگر بودجه مالی است که تا کنون از این کمیسیون که منعقد است بنده هیچ نتیجه ندهیده ام الان دو ماه از اول سال گذشته است و مالیات گرفته میشود گمانم این است دیگر نشود تغییر داد خلاصه اگر لازم است اعضاء کمیسیون تغییر داده شود تغییر بدهید تا این عمل زود تر انجام پذیرد حکام مالیات را بگیرند از باب قبول هم در قبول مداخله میکنند .

آقای سید محمد تقی - راپورتی را که آقای احسن الدوله از انجمن عرایض داده بودند قرائت کردند (به آقایان محترم مجلس مقدس مؤذنه بناد که بعد از انتظار زیاد از تغییر وزارت داخله نتیجه خوبی حاصل گردید و این دو روزه چهل فقره جواب عرایض متظلمین بطور مساعد صادر و بانجمن عرایض رسیده و مایه امیدواری شده است علی الخصوص در فقره موقوفی تیولات که دو فقره رعایا عارض شده بودند نصیباً بحکومت نوشته شده که صاحب قبول حق تعرض برهائیان دارانشاه اش سایر وزراء هم تأسی کرده اقدامات مجدانه در جواب عرایض بعمل آورده و وزارت داخله علاوه بر اینها بفل همت در آسودگی و رفاهیت اهالی خواهد نمود)

آقای میرزا عماد - از الهوت جمعی آمده متظلمند ظاهر آ حکومت آنجا بر آنها سخت گرفته که چرا بمجلس عارض شده اند .

آقای شیخ حسین شهیدی - تقدراً حاکم الدولت بر اهالی بطوری سخت گرفته که جمعی فرار آ آمده اند و در مجلس متظلمند .

آقای شیخ حسین - یکی از اصول نظامنامه داخلی ما این مطلب است که هر مسئله که مطرح مذاکره شد هر کس یکدفعه حق رای دارد این ترتیب لازم است رعایت شود .

آقای شیخ ابراهیم - نظامنامه ایالتی اختتامش بطول انجامید باید اکیداً اقدام شود بلکه زودتر این نظامنامه بولایات فرستاده شود و تکلیف حکام معلوم گردد .

رئیس - البته فرستاده میشود چیزیکه هست تمام نظامنامه وزارت داخله هم خیلی اهمیت دارد باید آتم تمام شود که تکالیف آنها هم معین شود .

مطلب دیگریکه امروزه از تمام الزم است ترتیب کمیسیون مالی است (گفتند باید اعضا را تغییر داد) قرار شد در اطلاق خلوت گفتگو شود و ترتیبی در کمیسیون مالی داده شود دو اینموقع نظامنامه وزارت داخله قرائت شد .

حاجی محتشم السلطنه - بدست معاونت وزارت داخله بمجلس مقدس آمدند و رقمه که از طرف وزارت داخله بمجلس نوشته شده بود ایدر از داشته مضمون رقمه این بود حساب الامرفر قدا را بجمع حضرت همایونی ارواحنا فداه حاج محتشم السلطنه بمعاونت وزارت داخله انتخاب و از فرار همین رقمه بمجلس معرفی میشوند (همگی تبریک گفتند) ایضاً محتشم السلطنه رقمه دیگر از طرف وزارت داخله که در جواب رقمه مجلس نوشته شده بود ارائه داشتند آقا سید محمد تقی قرائت نمودند که خلاصه آن باین مضمون بوده رقمه مجلس در باب کتدم واصل گردید در حضور وزیر مقصود و اقبال الدوله و حاج امین الضرب و معین التجار مذاکرات لازم شد عجلتاً تا اندازه تهیه شده بقیه هم تهیه میشود امید است تا فردا عصر خاطر شریف و کلاه عظام از این حیث آسوده شود .

رئیس - از قراریکه گفتند تهیه امشب را دیده اند از برای نان تا چند روز دیگر هم تدارک شده .

محتشم السلطنه - در باب احضار حاج آقا محسن عین تلگراف پیش رئیس فرستاده شده بود همین دوسه روزه از عراق حرکت خواهند کرد در باب قوام الملک دس هایش هم تلگرافات اکیده شده خاطر آسوده دارید که همین چند روزه حرکت خواهند کرد . و ضمناً هم چند تلگراف است خواهش شده در کمیسیون مخصوصی قرائت و مذاکره شود . و متولی باشی حضرت معصومه هم احضار شده اند . در باب صولت الدوله هم فرمودند فعلاً بجهت آسایش حالیه مردم برای ترتیب حرکت قوام الملک مشغول هستم البته بعد از حرکت قوام الملک آنچه لازم است آسایش و مراعات حال صولت الدوله است خواهد شد دیگر چون وزارت داخله در این چند روزه مشغول خواندن نظامنامه انجمن های ایالتی هستند مخصوصاً فرمودند که بنده خواهش نمایم از اعضاء محترم مجلس مقدس که هر چه زودتر در تصحیح و تنقیح و تصویب نظامنامه وزارت داخله مجاهدت نمایند که عاجلاً تمام شده و دستور العمل حکام یا نظامنامه انجمن های ایالتی هر دو به ایالات فرستاده شده رفع این اغتشاشات شود .

حاج امام جمعه خوئی - از این بیغام جناب وزیر داخله خیلی امیدوار شدم و معلوم میشود که خیال موافقت دارند زیرا که امنیت ولایات بسته باین دو نظامنامه است .

آقای تقی زاده - یکی از مطالب تبریکه

وزارت داخله فرستاده شده بود مسئله شاهسونهاست که بهین حال باقی است.

حاج محتمم السلطنه - امروز اقدام نموده و آن شخص را که باید در اینخصوص ملاقات کند خواسته و مذاکره میکند نتیجه اطلاع داده میشود و در باب استرداد اسرا هم فرمودند خواهش شود که قبول زحمت نموده یک کمیسیون ترتیب بدید راپرسی است بنظر برسد و از روی شور و مشورت اقدام در این باب شود.

حاج شیخ محمد باقر - یکی دیگر از مطالب مهمه در خصوص خواجهای مکتوبی خواجه شکرالله و خواجه میرزا فلی و خواجه امامقلی و سایر خواجه ها که سد طرق عراق و خوانسار و گلایبان را نموده اند و شب و روز در مقام قتل و غارت میباشد و سه سال است عرایض اهالی آن حدود در این باب میرسد و تمام بواسطه رشوه بیسار میگردد و باید در این باب تاکنون اقدامات واقعه نشده و همچنین از اشرار خوانسار که شب و روز در مقام اذیت اهالی خوانسار و مشغول سد طرق و قطع راه عابریین سیل میباشد اتصالاً تقاضا شده کسی تاکنون در مقام رفع و دفع این اشرار برنامه است امید است از اقدامات عاجله امنای دولت و ملت رفع مفاسد بکلی بشود.

حاج محتمم السلطنه - در این خصوص هم یک اقداماتی از طرف مجلس محترم بوزارت داخله نوشته شود البته اقدامات صحیح خواهد شد.

آقای تقی زاده - یکی دیگر مسئله مجازات آصف الدوله است که مانده چون مسئله استرداد اسرا را با مجازات آصف الدوله از هم جدا کردیم باید سر با مجازات آصف الدوله اقدام شود.

(چون آقای محتمم السلطنه از تفصیل تعیین مدت برای استرداد اسرا در مجازات آصف الدوله مستحضر نبودند - آقای رئیس منیاب توضیح چنین تقریر کردند - بلی در چند روز قبل پس از مذاکره زیاد بباد داشتی از طرف مجلس صادر شده بجهت استرداد اسرا (۴۰) روز وقت و مدت برای معاکره و مجازات آصف الدوله ۱۵ روز وقت مهین گشته و برای وزارت داخله فرستاده شد.)

حاجی محتمم السلطنه - این چند روز که جناب وزیر داخله وارد شده اند همه میدانند که چه قدر مشغولیت داشته اند و تمام را بدون فوت وقت اقدام با اصلاح کارها میفرمایند با رعایت الام فالاهم و این مطالب که باقی مانده از طرف مجلس یاد داشت شود این (۱۵) روز مهلت که برای معاکره و مجازات آصف الدوله مهین شده در زمان وزیر داخله سابق بوده حالا باید باقتضای وقت تغییر داده شود.

آقای تقی زاده - در مطلب است که یکی برای مجلس از اهم امورات است و یکی برای دولت اما اولی مسئله آصف الدوله است که مدت سه ماه پیشتر یا کمتر بمذاکره آن مشغول شدیم و در تمام روزنامه های دنیا نوشته شد حالا باید حکماً نتیجه برای اینقرار بدیم این است که بعد از مذاکرات زیاد و خسته شدن تا (۱۵) روز قرار شد معاکره و مجازات آصف الدوله قطع شود حتی بنده تصریح کردم که باید وزیر داخله وقت اصلاح داشته باشد و نیز مکرر گفته شده که تغییر وزارت ربط بوزارتخانه ندارد باید تمام اجزای دفتر آن وزارتخانه بطوریکه در سه جا معمول است مشغول کار باشد و این پانزده روز وقت که مهین شده بود در رسوم یادوم آن تغییر وزارت عمل

آمد حال میشود آن دو سه روز را بر آن مدت افزود. کرداما مطلب دوم که خیلی اهمیت دارد برای دولت امنیت آذربایجان است از باب طرق و شوارع و قشون و خود شهر تبریز البته از تلگرافاتی که رسیده معلوم میشود که چند ما مجامده کرده ایم که ملت بهیچوجه مداخله در کاری نکند و منتظر اقدامات دولت باشد چونکه حکومت آذربایجان اظهار داشته بود که من اقتدار ندارم مامم. اقتدار داده این دو روزه نهایت سعی و سکوش کردیم که ملت ابتدا مداخله در امور نکند و در مقابل این زحمات فوق العاده قرار گذاشتیم که وزیر داخله هم جداً اقدامات لازم در امنیت آذربایجان ورسیدن حقوق قشون آنجا بعمل آورند.

حاجی محتمم السلطنه - البته باید اقدامات لازمه بعمل آمده و امنیت داده شود اما این مسئله بنده ایست و اینکه در شهری انقلاب باشد حواشی آن شهر هم شبهه ندارد منقلب خواهد شد و این فقره مدتی است در آذربایجان جاری است پس بجهت رفع این انقلابات مدت لازم است و تقاضای حکام و انجمنهای ایالتی فرستاده نشود مشکست آن نتیجه واقعی بعمل آید ولی باقتضای وقت لازم است اقدامات واقعه بشود.

آقای میرزا محمود خونساری - پس از تصویب مجلس در باب موقوفی تیولات و تسعیر جنس و غیره لایحه نوشته شده نزد وزارت داخله سابق فرستاده شد که بصحه همایونی موخ شود اعمال کردند و یکی از اسباب عزل ایشان همین بود و حالام از طرف مجلس پنجاب وزیر داخله در این خصوص نوشته شده میخواهم بدانم اقدامی در این باب عده یا نه.

رئیس - چون سر بسته نوشته شده بود لایحه که چهار فقره در آن مندرج بود جواب داده شود حالا جناب محتمم السلطنه پرسیدند آن چهار فقره کدام است بنده مختصراً توضیح کردم البته این چهار فقره را بزودی انجام خواهند داد.

مستشار الدوله - خواست دارم جناب آقای میرزا محمود و سایرین همه مطالب را بیک وزیر رجوع ننمایند حالا اگر ملاحظه رئیس الوزرائی میشود از این حیث در این مسئله مداخلت ندارد این مسئله موقوفی تیولات و غیره راجع بوزارت مالیه است باید اولاً ایشان رجوع نکرد ایشان به رجائی که باید رجوع بکند خود میدانند.

صدیق حضرت - از قرار معلوم دفتر وزارت داخله مرتب نیست بجهت لایحه موقوفی تیولات و غیره ورقه که در باب آصف الدوله نوشته شده بود میگردند دو دفتر نیست این دلیل بر بی ترتیبی دفتر است این برای اینست که اگر از اجزای موقوفی مؤاخذه بشود میگردند میرود با داره دیگر چون ترتیب و نظمی از برای ادارات نیست شنیدم که نه از دربار موقوف شد خیلی مشغول شدیم که معلوم است کارها بهتر خواهد شد.

اجزاء دست از کار کشیدند و گفتند که نه از نباشد ما حاضر نشویم در تانی باز نه از را بر قرار نمودند و حال اینکه همین اجزاء از دیوان باسامی مختلفه موجب و حقوق دارند خوبست اهلائی بشود که هر کس در هر اداره مشغول خدمت است و وقتیکه از آن اداره خارج شد حقوق او

بریده میشود.

حاج محتمم السلطنه - این بنده دو روز بیشتر نیست که بمسئله ممانی وزارت داخله برقرار شدم و همین قدر ملاحظه کردم دفتر ایشان خیلی مرتب است حال بجهت این دولایحه داخل دفتر نشده نمی دانم این راجع بوزیر داخله سابقست و ربطی بوزارت خانه ندارد اما در باب حقوق اجزا بنده سه سالها در وزارت خارجه بود میدانم اجزاء وزارت داخله هیچکدام دارای حقوق معین نیستند در روز ملاحظه کردم در وزارت داخله بهیچاز چند نفر از اجزاء حقوق همگی بدو هزار تومان رسیده اما در باب نهار در فرنگستان چون اسباب و لوازمات همه قسم فراهم است و موجودات حمل و نقل زیاد و آسان و مسامت کار هم همین اینجا را نمیشود با این ترتیب حالیه قیاس با آنچه نمود روز اول که جناب اتابک اعظم آمده بودند خواستند که نهار را موقوف دارند اما بتجربه معلوم شد که نمیشود زیرا که اغلب اجزاء بی آن کم بودن حقوق و نبودن اسباب بکار نمیروند دیدند نزدیک است که بکلی رشته کار از هم منقطع شود لذا دوباره برقرار کردند تا انشاء الله بعد از تعیین حقوق و بودجه وزارت خانه البته موقوف خواهد شد.

احسن الدوله - بنده عرض میکنم بطلوا حلوا گفتن دهن شیرین نمیشود چه موجب و حقوقی مال پارساله که از میان رفته امسال هم که معلوم نیست بدهند اگر نباشد نهار هم نباشد باید کفش و کلاه بفروشد و خرج کنند.

آقای میرزا محمود خونساری - میخواهم جواب آقای مستشار الدوله را عرض کنم چند عریضه بانجمن عرایض از بابت تیولات آمده بود از آنجا رجوع بوزارت داخله شده بنده هم آن ملاحظه در باب موقوفی تیولات و غیره بمعاون وزارت داخله اظهار داشته تکلیف خواستم.

آقای میرزا مرتضی قلیخان - چون چند روز قبل در مجلس از بابت لایحه موقوفی تیولات و غیره مذاکره شد جناب وزیر مالیه گفتند این لایحه بوزارت داخله داده شده باید از آنجا مطالبه شود ماهم باین ملاحظه عرایضی که راجع بمسئله تیولات بود بوزارت داخله رجوع کردیم.

مستشار الدوله - بلی آن لایحه باید از وزارت داخله مطالبه بشود ولی در خصوص عمل مالیه هر چه باشد فقط باید بوزارت مالیه رجوع شود.

رئیس - جناب محتمم السلطنه بیک کاری دارند که باید در آن اتان مذاکره شود و بیک تلگرافی قوام الملک کرده اگر صلاح است قرائت شود.

آقای سید محمد تقی - تلگراف قوام الملک را که بعنوان مجلس مفایره کرده بود قرائت کردند مشعر باینکه اگر چه چند روز است من از خدمت استعفا داده ام اما بجهت رفع شیعه و معلوم شدن باینکه تاکنون برخلاف مشروطیت رفتار نکرده ام اظهار منبذارم از قراری که شنیده میشود اشخاصیکه در تلگرافخانه متصددند و جمعی از اهل جهرم که در انجمن اتحادیه فارسیان تهران هستند منظرند که نسبت با آنها از من تعدی شده است لهذا عرض میکنم اگر این تشکی از بابت سابق است با آنجا بیکه من در تهران متوقف بودم بهتر وقتی برای احقاق حق ممکن نبود و اگر برای این دوام است که من داخل

نکرده ام با وجود اینکه مقدار هزار تومان از بابت حق الحکوم و پیش قسط و غیره داده ام بهیچ کار مداخله نکرده ام مگر از چند جا تنگ مالیاتی گرفته و از باقی پارساله هم نظیف داده در اینصورت مستعدی است از طرف مجلس مقدس و دولت مأمور بیاید و تحقیق نمایند اگر از کسی یک تومان گرفته شده در عوض ده تومان می دهد و اگر خلاف عارضین در این باب معلوم شد سایر عرایض آنها را هم بهمین مطلب قیاس کنند.

احسن الدوله - مگر انسان مجبور است تا وقتی که بطلای بلوغ رسیده وریش ویش هم در آورده باجفت شود در یکجا دفن شود توام الملک بیاید برود در جای دیگر حکومت کند.

وکیل التجار - بنده از سابق میخواستم بدداشتی در این باب نوشته و بمجلس مقدس ارائه دارم و حالا عرض میکنم که بیست سال است در بین بگمده اشغل حکومت مالیه دور میزند حال چه سبب دارد بجهت امتناع باین عده یک تئیری بسمند و وسعتی داده شود شاید سایرین بهتر توانستند از عهده بر آینده.

(در پیشوق حاج امین الضرب - ورود بمجلس نموده رئیس اظهار فرمودند به بنییم جناب حاج امین الضرب چه خبر خوشی از بابت گندم و عمل نان میدهند که اسباب اطینان شود.)

حاج امین الضرب - دیروز گندم برای خودمان از قم و جا های دیگر رسید و بناو ما داده شد امروز هم که در قم دربار بجهت مطالعه باقی گندم که باید دولت و ملاکین بدهند بعضی اقدامات شده از آن جمله آن هزار و هفتصد خرواری که قرار بود که جناب اقبال الدوله از بابت خالصه بدهند و تا حال ندها بودند دیروز هزار خروار و کسری آن را بمحل حواله دادند و هفتصد خروار آن را هم خودشان گندمی داشتند که گفتند برای احتیاط ذخیره شده از آن گندم داده و از کیانی نوشته گرفتند که هر وقت آن گندم را خواستند کیهانی بدهد در هر صورت امیدوارم انشاء الله دیگر عمل نان بهتر شده و مردم آسوده شوند (در این موقع مجلس علنی ختم و رئیس با محتمم السلطنه و سایر وکلای نظام رفتند باتفاق دیگر برای مذاکرات مطالب لازم.)

مذاکرات روز شنبه ۲۷ ربیع اول

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه ۲۵ در آقامیرزا طاهر قرائت کردند.

احسن الدوله - چنانچه در عمل نان از طرف مجلس اقدامات مفیده بعمل آمده عیالاً گندم بیخیزخانه ها برسد و رفع اقتضای شود خوب است در کیفیت نان هم از طرف مجلس اقدامی بشود که باینکه گندم خالص بیخیزخانه داده میشود جنس صحیح بر مردم داده شود که اگر باین ترتیب نان منشوش بر مردم داده شود تا فاصله یکماه دیگر لایق نصف خلق تهران تلف خواهند شد.

حاج محمد اسماعیل آقا - امروز مفتش کیانی چند فقره نان از چند دکان خیابانی معنی نمونه آورده بود خیلی هم منشوش بود. قرار شد از طرف کمیانی مفتش صحیح از برای تحقیق معین شود و از هر دکان خیابانی تقیبنی ظاهر شد به مرکز اطلاع بدهد مجازات و سیاست سخت بعمل آید.

سید الملک - بنده بعضی سئوالات از وزیر جنگ و وزیر تجارت داشتم آن روزی که وزراء حاضر شدند ممکن نهد سئوالات خودم را اظهار نمایم حال خوب است معاون آنها را بتواهمیم تا آن سئوالات بشود.

رئیس - این مطلب مذاکره شده که هر گاه ملی باید از یکی از وزارتخانهها سئوال شود بایست قبل از وقت با آنها اطلاع داد پس از آن آنها را بتواهمیم طوری نشود که آنها حاضر شوند و مطالب بدون ترتیب و عدم مسبوقیت مهم بماند.

(در اینموقع بقیه نظامنامه وزارت داخله که در روز پنجشنبه قرائت شده بود خوانده شد در بین قرائت نظرنامه لایحه از طرف انجمن اتحادیه فارس بمجلس رسید بر حسب اظهار رئیس قرائت گردید مضمون لایحه اشعار برود مطلب داشت یکی اظهار افسردگی از عدم تعیین حرکت قوام الملک و اقتناع آنها بهمین اندازه از تازه بنیانی داده شده است و اظهار اینکه اگر عاجلاً نتیجه اقدامات مجلس مقدس در رفع تعدیات قوام الملک ظاهر و مشکوف نگردد احتمال می رود مجدداً هیجانی از انجمن ها بظهور برسد دیگر ایراز همت غیورانه که از ایل شاهسون شدادی که در این موقع اجساما حاضر شده اند که هر خانه داری دو خروار گندم بتهران آورده و بقیست عادل بفرستند و باین ترتیب بیست و چهار هزار خروار گندم خواهند آورد اکنون هم گندم بتوسط ایل شاهسون آورده شده است بگفتار گناشته کیانی مقرر شود که تحویل بگیرد امید است باین حال از طرف مجلس مقدس نظر توجیهی بحال این جمع معطوف فرموده که موجب تشویق آنها فراهم شود پس از قرائت لایحه و کلا ا نهار همراهی و لزوم دفع تعدیات از آنها فرمودند.)

احسن الدوله - چیزی که هست باید یک مطالب ملحوظ باشد که هر کس فرستاده میشود کسی نباشد که بدتر از احاکم سابق باشد.

رئیس - نظارت این مطلب راجع بمجلس شورای ملی است البته باید رعایت این نکته ملحوظ گردد.

آقای سید محمد تقی - معلوم است عموماً از اهل شاهسون بخندادی ممنون و متشکرند ولی باید دانست که این امتنان نه از آن باب است که آنها گندم خواهند آورد بلکه از آن جهت است که عرایض و تظلمات آنها صحیح است و بر و کلا نظام لازم است که در رفع تعدیات آنها اقدامات لازمه بعمل آورند البته هر کس نظام صحیحی بمجلس اظهار کند بر مجلس لازم است که جداً رسیدگی کند در خصوص قوام الملک مذاکره شد که باید جواب تلگرافی که بمجلس کرده است داده شود که تاخیر این جواب را بهانه عدم حرکت خود قرار ندهد (در این موقع محتمم السلطنه معاون وزارت داخله وارد شد.)

محتمم السلطنه - در باب تظلمات شاهسون شدادی چنانچه عرض کرده بودم مشغول بودم ریاست آنها از رئیس سابق طلب شد خود بنکونیک هم تصدیق نمود که اختلاط تکالیف نظامی و حکومتی امر مشکلی شده بود این مطلب از اول هم غلط بود عیالاً نایب الحکومه جدیدی از برای آنها فرستاده میشود گویا شاهزاده من الدوله که سابق مسوق بوده برود **صدیق حضرت** - خوب است بگفتار از طرف و کلا این ترتیب را بایل شاهسون شدادی ابلاغ نماید.

احسن الدوله - حالا این حکومت تغییر کرد اما باید به بنییم اگر بعد از این نزاری فیما بین قراعه و آنها شد کی حکم خواهد کرد.

محتمم السلطنه - حاکم حکم خواهد کرد در خصوص موقوفی تیولات و جنس چون بعضی ملاحظاتی بایست رعایت شود قرار شد هفته دو روز مجلس از وزیران معتمد شود و در این خصوص مذاکره شود و نتیجه مذاکرات بمجلس محترم اخطار گردد.

آقای میرزا محمود خونساری - سابق هم عرض کرده ام که اگر باب تیول تصرف میکنند خوب است تلگرافی در این باب بشود که عیالاً آنها دست از تصرف نگاه دارند.

محتمم السلطنه - تلگراف شده است که کلیه در عمل مالیات غیر از وزارت مالیه کسی تصرف نمایند **آقای میرزا محمود** - عمل مالیه موکول برای مجلس است آیا وزراء میتوانند مداخله نمایند.

محتمم السلطنه - تکلیف وزرات است که آنچه اصلاح میداند بمجلس اخطار کنند و در باب تلگراف آذربایجان در خصوص تعیین طرق و شوارع و شهر بجناب نظام الملک معصوماً و سایر حکام عموماً تلگراف فرمودند که حالا که از طرف مجلس محترم چنین اقدامی شده است که انجمنها دخالت در امورات نکنند باید حکام کمال مواظبت را در تنظیم و تأمین رعایت نمایند تا نظامنامه برسد در باب تلگراف زنجان هم تلگرافی بمظفر الدوله شده است که اقدامات لازمه بعمل بیاید در خصوص بختیاری ها هم فرمودند مشغول اقدامات هستند چون عارض زیاد دارند تر از کلی داده خواهد شد و برای اختلافی که مابین خوانین آنها شده بدو لازم است بجهت استقرار حکومت اقدامات مجدانه بشود و در این مسئله هم اقدامات لازمه خواهد شد و در خصوص این تلگرافی که از تبریز رسیده است فرمودند عرض کنیم با وجود اینطور حسن مساعدتی که از طرف مجلس و دولت شده است مجدداً باز همچنین تلگرافی رسیده حالا باید وکلای عظام خصوصاً وکلای آذربایجان اقدامات لازمه نموده که این منظورات مرتفع گردد و تلگرافی هم متولی باشی قم نموده اند که مضمون آن این است معض زیارت تلگراف صبح شنبه حرکت خواهم کرد و راپورت تلگرافی هم آمده است که متولی باشی در شرف حرکت است جمعی از علما و تجار در خانه متولی باشی جمع و اظهار میدارند که تمام دارائی ما بواسطه ایشان محفوظ بود و همچنین جمعی در تلگراف خانه متصددند اگر جلوگیری نشود تولید نساد خواهند شد.

احسن الدوله - در این تلگراف دقتی لازم است به بنییم اگر متولی باشی امشب بمیرد خلق قم بعد از اوچه خواهند کرد.

محتمم السلطنه - مقصود از این تلگراف و راپورت استحضار خاطر و کلا عظام بود جواب هم داده شده است (در این موقع آقای سید محمد تقی راپورت تلگرافی تبریز را قرائت کردند که مشعر بود بر اینکه بعضی از اهالی تبریز لباس مخصوصی از برای خودشان ترتیب داده و هفته دو روز مشغول تیر اندازی و مشق نظامی هستند شب گذشته کاظم نام پسر اصغر دولت گر که بیک از اشرار معروف است مصادف شب سکرها شده و چهار قبضه تفنگ دیوان را از آنها گرفته و جناب نظام الملک هم دیروز وارد شهر شد مردم هم بدیدن ایشان میروند.)

حاج محمد اسمعیل آقا - همان طوریکه گفته شد که بابت بحکومت اقتدار داده شود البته اقتدار تام داده خواهد شد که از عهد تنظیم وادای وظایف و تکالیف خود برآید .

وکیل التجار - در خصوص نظامی که لااقل در میان ملت هیجانی پدیدار شده است خوب است که از طرف دولت اقدامی شود که این جمع در تحت اداره نظامی درآمد البته در مواقع لزوم بدرود خواهند خورد .

رئیس - کلیه ترتیب نظام در این مملکت تغییر خواهد کرد انشاء الله آنوقت ترتیب صحیح داده خواهد شد

مجتبم السلطنه اظهار داشتند - امروز راپورتی تلگرافی از استرآباد رسیده است قرائت کردند مشر باینکه بعد از آنکه احکامات در استرداد اسرا صادر شد پس از تحقیق معلوم گردید بیست و دو نفر از اسرا در نزد طایفه دوری که مفاخر الملک رئیس آنها است میباشند مقرر شد مفاخر الملک برود بهر طوری امکان یابد آنها را مسترد دارد و در صورتیکه کوتاهی کند دوازده هزار تومان بدهد و خود امیر اعظم هم اردوی منظم تشکیل داده سه روز قبل حرکت کردند بدین معلوم شد که مفاخر الملک بنای سرکشی را گذارده و خیال فاسد دارد و از طرف دیگر هم اگر الملک اینجانبی با سوارهای فندرسکی باو ملحق شده تلگرافی هم خود امیر اعظم کرده که اشعار بهین مطالب داشت بلازماینگه اکرم الملک و مفاخر الملک باردوی امیر اعظم بر خورده و آذوقه اردو را گرفته اند .

مجتبم السلطنه - امروز مخصوصاً اتابک اعظم رفتند تلگراف خانه ترتیباتی که لازم بود دادند مقصود از ارائه این تلگراف راپورت این بود که مجلس محترم از این اقدامات مسوق باشد و انشاء الله بهمان ترتیب رفتار خواهد شد و اگر نشد بنا استحضار مجلس اقدامات لازم خواهد شد .

آقا میرزا محمود خوانساری - آن روز که در مجلس رأی داده شد قرار نشد که بقوه قهریه اسرا گرفته شوند قرار شد اشخاصی که بانی این کار بودند پول بدهند تا اسرا مسترد شوند .

رئیس - مگر آنروز در مجلس نبودید که مذاکره شد اگر بناشد پول بدهند باید آن اشخاص که باعث بودند با امور دولتی بروناسرار استرداد نمایند اما اگر از طرف دولت باید اقدام شود بقوه قهریه باید استرداد نمایند .

مجتبم السلطنه - سابق این طور قرار داده شد مسئله دیگر است و از این راپورت هم چنین معلوم می شود ولی ازین ترتیبی که حالا پیش آمده است بانتضای وقت ومصلحت باید اقدام کرد .

دکتر ولی الله خان - معلوم است هر رئیس یک اندازه ازال مرئوسین خود مسوق است و البته اجزای خودش را بهتر میشناسد ازقراریکه از این راپورت استنباط میشود اول این اشخاص مطیع فرمان بردار بودند ولی بعد تهنه تشون دیده بنای خود سری گذاردند باینکه تحریک از طهران شده باشد حالا لازمست در احضار آنها اقدام شود از تحریکات تهران هم جلوگیری شود .

حاجی محمد اسمعیل آقا - تا حال باندازه که به وزارت داخله تکلیف شده با آن حسن تدبیری که دارند انجام داده اند بعد ازین هم البته هر طور مصلحت بداند اقدام خواهند کرد معرکین زاهم خودشان می شناسند جلوگیری هم خواهند نمود .

صدیق حضرت - در خصوص آصف الدوله تا حال شروع با اقدام شده است یاخیر ؟

مجتبم السلطنه - بلی امروز مخصوصاً دستور العمل داده اند به وزارت عدلیه مشغول هستند حالا اگر لازمست از طرف مجلس هم ماموری برود که نظارت داشته باشد معین فرمایند .

دردین موقع آقا سید محمد تقی تلگراف قوام الملک را خواند که مشر بود باینکه دو ماه است مشغول خدمت هستم خلاف عدل رفتار نکرده بلکه کمال همراهی را از انجمن معالی ندیده مغار و کلاهی را هم که باید به مرکز بیاید خود و فرزندان متحمل شده ام چند روز است بواسطه اشتباه کاری که نمودند از خدمت دیوانی استعفا داده وقبول هم شده است یک سؤال میشود که اگر یک نفر بخواهد بقانون مشروطیت بی طرفانه بکار های خود مشغول باشد میتواند یا باید بدون تحقیق اخراج شود اگر چنان است خوب است علاوه بنده راپورت تا بنده بروم در مالک دیگر .

حاج محمد اسمعیل آقا - این راییکه مجلس در باب احضار او داده منافات با مقاصد اوهم ندارد خوب است مجاله حاضر شوند همین مقاصدم مجری خواهد شد .

دردین موقع تلگرافی را که متولی باشی قم اظهار داشته بود آقا سید محمد تقی قرائت داشتند فریب باین مضمون بود اینکه دها گورا احضار کرده بودند که بزیارت امیر حضرت هدایونی مشرف شوم البته اطاعت خواهم کرد اما چون از بنایت خود را دوزمه حایمان این اساس می دانستم حالا که مراد عداد مستبدین میشوند نهایت تأسف را دارم باز هم امیدوارم بعد از تحقیق رفع این شبهات بشود .

گفتند ایشان هم مثل قوام الملک بیایند تحقیق میشود البته در صورت خلاف رفع اشتباهم خواهد شد (در این موقع مجلس ختم شد)

مذاکرات روز یکشنبه بیست و هشتم
۸ ربيع الاول دار الشورای ملی
خلاصه مذاکرات روز شنبه ۲۷ را آقا سید محمد تقی قرائت کردند .

وکیل التجار - سابقاً در خصوص قلمزمان اجلاس مجلس شکایت کردیم و نتیجه بخشیده همین ترتیب مانده تا اکنون میگفتیم مجلس کار ندارد ولی حالا خیلی کار داریم نظامنامه اساسی ناتمام مانده نظامنامه وزارت داخله هم طولانی است باید خوانده شود در روز دیگر هم نظامنامه وزارت عدلیه خواهد رسید اگر حالا مجلس ما بدینموال که این چند روزه بگذرد بگذرد هیچ کاری از پیش نخواهد رفت لابد هر روزی از طرف وزارت داخله معاونان مجلس میاید و بعضی راپورتها را اظهار میشایند بواسطه بعضی از مطالب انتضای انتقاد کمیسیون سری هم میشود بدین ترتیب کاری انجام نخواهد یافت مسلم است این ترتیب و وضع منافی وقت مجلس است این فقط وضعی از برای انجام مطالب ختم شد .

رئیس - این سئوالات را در خارج حاضر نمایند تا بوزارت جنگ بفرستند روزی که معاون وزارت جنگ آمد گفتگو کنند (در این موقع شروع شد قرائت نظامنامه وزارت داخله و بعد از آن مجلس ختم شد)

همه است اینگونه راپورتها ومطالب باید راجع باشد بانجمنهای مخصوصی که منافی با وقت مجلس نباشد و آنهم اعضاء انجمن باید بانتخاب اعضای مجلس باشد .

دکتر ولی الله خان - قانون هر میملکتی اینطور است که هر گاه از طرف یکی از وزارتخانهها معاونی بفرستند ومطلبی اظهار شود در این موقع بایست کار مجلس را بتمویق انداخته و بکار آن وزارتخانه پرداخت ولی باید کمیسیونی هم تشکیل داده شود که کار هر وزارتخانه هم در انجمن مخصوصی انجام پذیرد باین ترتیب رفع ایراداتش میشود

وکیل التجار - مجاله ما کاری با خارجه نداریم مطابق این نظامنامه داخلی مجلس انتقاد کمیسیون نباید منافی با وقت مجلس باشد باید در خارج از مجلس کمیسیون منعقد شود .

رئیس - در خارج معمول است بجهت هر وزارتخانه کمیسیونی تشکیل میشود . در اینجا بواسطه قلت اعضاء اقدام نشده حالا که مقتضی هست یکمده معین میشوند که در مواقع لزوم بانجام مرجوعات وزارتخانهها بپردازند تا وقت مجلس عاظم نماند .

وکیل التجار - مقصود بنده هم همین است یکی دیگر نیامدن یا دیر آمدن و کلا است باید منشیان مجلس با کمال مواظبت حضور وغیاب و کلا را اخطار کنند تا آنها هم تکلیف خودشان را بدانند زیرا که فعلا کار خیلی داریم .

آقا میرزا محمود خوانساری - مکرر در باب اغتشاش طهران صحبت شد ولی اقدام صحیحی بعمل نیامد وزارت داخله حالیه هم گویا از وضع اغتشاشات اطلاع ندارند بریر روز سوارهای کشیکخانه در طرف دروازه قزوین نزاع نموده اند یریشم در بازارچه نایب السلطنه سوار و سرباز نزاع کرده عاقبت ریخته اند و هوشخانه را هم چایبده اند دیروز هم سیدی را در سمت سر قبر آقا زخم زده اند فریب یانصد نفر گویا امروز در مسجد شاه اجتماع نموده ومطلبند اعظم السلطنه هم آمده بود بنده هم رفتم زخم سر سید را دیدم خوب است بوزارت داخله نوشته شود که سوار وسرباز از برای رفع قساد است نه تولید اغتشاش البته باید اقدامات لازم بعمل آید که رفع اینگونه از مقاصد بشود .

سیدالحکما - دیروز عرض کردم بعضی سئوالات ازوزارت جنگ دارم فرمودید لایحه نوشته شود اینک نوشته ام یکی از آن سئوالات در خصوص بلکونیک رئیس قزاقخانه است که ۲۸ سال است باین مملکت آمده و تصرفات و تعدیات زیاد نموده است حال که تعدیات او با بلکونیک بنادای هم سرایت کرده .

رئیس - این سئوالات را در خارج حاضر نمایند تا بوزارت جنگ بفرستند روزی که معاون وزارت جنگ آمد گفتگو کنند (در این موقع شروع شد قرائت نظامنامه وزارت داخله و بعد از آن مجلس ختم شد)

مذاکرات روز شنبه ۲۷
غره ربيع الثاني مجلس شورای ملی
خلاصه مذاکرات روز یکشنبه ۲۸ را آقا سید محمد تقی قرائت کردند .

صدیق حضرت - امروز بواسطه مانع و عایقی که بجهت حضور جناب رئیس و نمایان ایشان عارض شده بود و دو ساعت وقت مجلس معطل ماند بر ما معلوم شد که لازم است در تسهیل اینگونه از امور فصلی بر حصول نظامنامه داخلی مجلس بیفزاییم .

رئیس - چه ضرر دارد قراری در این باب بگذارید یک نصلی اضافه شود که در مواقع لزوم یک نفر انتخاب شود .

حاج سید نصر الله - وقتیکه رئیس وتایبان رئیس حاضر نبودند باید حضار یک نفر را بر است موقتی معین نمایند (در این موقع اصامی اعضاء انجمن مالمه قرائت شد)

آقا میرزا محمود خوانساری - حالا که اعضاء انجمن مالمه معین شد باید این مطالب هم معین شود که درجه ساعت حاضر میشوند و کمی اشتغال بکار خواهند یافت وقت خیلی گذشته عرض این است این مرتبه مثل مذاکرات سابق بی نتیجه نماند مطلب دیگر درمورد ۸۸ روزنامه مجلس اعلان از طرف کمیانی حمل ونقل راهم در عراق درج شده باید بدانیم صاحب این کمیانی ایرانی است یا خارجه خوب است اگر صلاح بداند در این خصوص ازوزارت فوائد عامه تحقیق بخواهیم .

رئیس - چه ضرر دارد نوشته شود .
حاج میرزا عبدالحمین - خوب است در رفع اغتشاش داخله از طرف مجلس توجهی مبذول گردد .

رئیس - باید بوزارت داخله نوشته شود تا حاج مجتبم السلطنه حاضر شوند ومذاکره شود .
آقا سید حسین پروچر دی - حاج مجتبم - السلطنه حاضرند در اطراف دیگر .

معمار باشی - باید بدانیم همین وزارت داخله در وقت فوت شاه شهید ناصرالدین شاه در مدت چهارماه که بدایت سلطنت بود و مقتضیات اغتشاش هم فراهم بود تمام مملکت را در کمال امنیت نگاه داشت حالا چه شده که از این اغتشاشات جلوگیری نمیکند .

آقا میرزا محمود خوانساری - الحق وزارت داخله نهایت همراهی را کرده اند و متشکریم
وکیل الرعایا - نباید باین زودی بدون احساس نتیجه اظهار امتنان نمود .

وکیل التجار - حالا که در خصوص امنیت شهر گفتگو میشود خوب است در خصوص امنیت کلیه ولایات توجه بشود همه جا مشغول است اغلب ولایات از ترسیدن نظامنامه اساسی و ایالتی تشکی کردند و ما تمام را تا حال بوعده گذرانده ایم خوبست یکی در روز همت کنید نظامنامه انجمن های ایالتی را ببعده رسانیده ارسال دارید که موجبات آسایش آنها هم فراهم شود دیگر اینکه همین اندازه که سواد نظامنامه اساسی از لحاظ حجج اسلامیه گذشته است اجازه فرمایید بمجلس بیایند قرائت

شود متمم آنها که تمام شد بتدریج بمجلس بیاورند قرائت تا ختم شود .

آقا سید محمد تقی - همه میدانند سواد نظامنامه اساسی محل توجه است باید مدها امور یک مملکتی بر طبق آن مجری باشد چنین نظامنامه را باید بدقت و تحقیق ملاحظه نمایند تا بعدها دوچار اشکالی نشویم این است که هر فصل آنرا در چند مجلس مذاکره میکنند و بتدریج میگنند

همه روزهم حجج اسلامیه حضور دارند ومشغولند
رئیس - اغتشاش عملتان گویا اهمیت پیدا کرده اینک لایحه از طرف اصناف بمجلس بمقدس رسیده است خوبست قرائت شود (قرائت نمودند)
باین مضمون بود (حضور حجج اسلام و وکلا عظام عرض مظلومانان نظاران اصناف اینست آنچه تحقیق نمودیم اغتشاش عملتان راجع بضرارها ست استمداعی ما آن است که مقرر فرمایید ذکا کین خبازی باصناف داده شود ما خودمان از کمیانی گندم گرفته و در کمال رفاهیت نان شهر را میرسانیم اغلب از وکلاء اظهار رضایت کرده گفتند از این ترتیب بهتر چیزی نیست .

آقا شیخ حسین - این تقبل اصناف خوب است مشروط بر اینکه در اینخصوص با کمیانی هم مذاکره بکنند (در اینخصوص مذاکرات زیاد شد که خوب است در این موقع مجلس در صد رفع اصل ماده اغتشاش برآید معلوم است مادامی که مجازات در بین نبوده باشد همین طور ها خواهد شد البته در صورتیکه حکومت تأمین شهر را وظیفه خود ندانند و بسامعه وتامل بگذارند بهتر از این نخواهد شد پس باید تغییر حکومت را از وزارت داخله خواست بالاخره جوابی بهموم اصناف نوشته شد و رأی غالب بر این قرار گرفت که در صورت تقبل کمیانی بهین طریق رفتار شود جواب قسری باین مضمون بود .

بموم تجار و اصناف محترماً زحمت میدهند مجلس مقدس از این اقدام نهایت اظهار امتنان را دارد عموم وکلا هم این اقدام را تمجید کردند خوب است که در این خصوص عده از اصناف با کمیانی مذاکره نموده و هر طوری که مرضی الظرفین شد قرار بگذارند .

رئیس - از طرف وزارت داخله جناب مجتبم السلطنه آمده اند مطلبی است که باید در کمیسیون گفتگو شود هر گاه مصلحت شد باین مجلس خواهد آمد .
(پس از ربع ساعت مجدداً وکلا بمجلس آمدند و وثوق الدوله بنیابت جناب رئیس حضور بهم رسانیدند) نظامنامه وزارت داخله قرائت گردید .

رئیس التجار - فرار شد مجتبم السلطنه بمجلس بیاید و بعضی گفتگوها بشود .
وثوق الدوله - فعلا باوزر امور خارجه در کمیسیون مشغول گفتگو هستند حال نمیتانم نتیجه این کمیسیون امروز بمجلس میرسد یا بعد خواهد رسید .

آقا سید حسین اعضاء کمیسیون باید بانتخاب اعضاء مجلس باشند اینک هر که را خواستند بدون استحضار و کلا انتخاب کنند .

وثوق الدوله - چون وزارت امور خارجه این کمیسیون را بلا مقدمه خواستند اگر بانتخاب مجلس میشد بطول میانجامید .

وثوق الدوله - گویا اینجا آن ماخذ موجود نیاشد .

آقا سید محمد تقی - خوب است رئیس اذن بدهند از برای هر یک از وزارتخانهها از طرف مجلس اعضائی انتخاب بشوند که در هر موقع حاجت بانقاد کمیسیون بیفتد بدون تاخیر منعقد شود .

وثوق الدوله - سابقاً در خصوص انتخاب کمیسیون ازجهه مذاکره باوزر مذاکره شد گویا اغلب از وکلا تصویب نکردند .

وکیل التجار - ترتیب انتخاب سابق غیر از این ترتیب است سابق گفتگو در این شد که یک کمیسیون انتخاب شود از برای مذاکره با وکلا برای پیش نهاد مطالب ولی مقصود امروز غیر از این است فرض اینست که از برای هر یک ازوزارتخانه ها اعضائی انتخاب شود که در مواقع لازم کمیسیون منعقد شود .

سیدالحکما - صدیق حضرت گفتند یک قاعده هست در خارجه که بازده کمیسیون ترتیب داده اند از جهت بازده اداره که هر وقت لازم شد آن اداره با آن کمیسیون مذاکره نماید حالا خوبست ما هم در مقابل هشت وزارتخانه هشت کمیسیون تشکیل بدهیم که هر وقت لازم شد آن وزارتخانه با آن کمیسیون مذاکره نماید .

آقا میرزا مرتضی قلی خان - از امروز بیعد نظامنامه های عیدیه بمجلس خواهد آمد خوب است از طرف مجلس انجمنی تشکیل شود مخصوص تمییح نظامنامه ها و اعضاء این کمیسیون هم اشخاصی باشند که طرف اعتماد مجلس باشند پس از آن نظامنامه را بمجلس بیاورند .

آقا شیخ حسین - ماده که از نظامنامه راجع بتشکیل انجمن های فوق العاده بود قرائت نموداز برای اثبات اینکه تعیین اعضاء کمیسیون باشخص رئیس است .

رئیس التجار - همین نظامنامه تصریح دارد بر اینکه انتخاب اعضاء کمیسیون با اعضاء مجلس است
آقا سید حسین - اینکه در نظامنامه نوشته شده که رئیس شخصاً با عده میتواند انجمنی تشکیل دهند از برای توضیح این مطلب است که اگر بنا بشود بنده بخواهم تشکیل کمیسیونی بدهم یا یکی از وکلا بخواهند نمیتوانند ولی شخص رئیس میتواند تشکیل نماید .

حسام الاسلام - این مطلب بمقتیده بنده چنان است که تشکیل اینگونه از انجمنها نقشه مقدمه است که وزرا بعد از این بمجلس ملنی حاضر نشوند در هر موقعی که محتاج شدند مذاکرات خود را در همان انجمن انجام بدهند فکری از برای این مطلب باید کرد .

آقا سید محمد تقی - مقصود از این مذاکرات اینست که بابت اعتماد بعضی از کمیسیون ها بدون استحضار وکلا از هیئت متخین اسباب سوء ظن بعضی از حضار شده بهتر این است در اینخصوص قسمی شود که رفع این سوءظن هم بشود قسم دیگری هم ممکن است که انتخاب اعضا بلی رئیس باشد گویا در سאלک متمم هم معمول باشد ولی این ترتیب در صورتی است که وکلا منقسم شوند آنوقت رئیس میتواند از هر قسمی بکنند را معین نماید .

وثوق الدوله - گویا اینجا آن ماخذ موجود نیاشد .

آقای سید حسین - چرا عده موجود است. **وکیل التجار** - مقصود از عده نیست غرض کامل بودن اطلاعات است.

وئوق الدوله - انتصاب اعضاء کمیسیون واجه برای اعضاء مجلس است اما در باب کمیسیون معرمانه در نظامنامه عبارتی هست که موهم این مطلب میشود که رئیس حق دارد. **آقای میرزا محمود صافهانی** - اگر این ماده محتاج تصریح است باید توضیح شود.

آقای سید محمد تقی - اینکه گفته اند این نظامنامه مسموم است باید خوانده شود معلوم است وضع این مجلس از جهت فرق و تنوع مآل و مرام و مملکت است و وقتش اشرف از آن است که بپرهود صرف شود باید قرائت اینگونه از نظامنامه هارا موکول بانجمن فوق الماده نمود که در آنجا بدقت خوانده شود و عموم و کلا هم از روی تحقیق و تدقیق رسیدگی نمایند مطلب دیگر از فراینگه مسموم میشود بعضی از عرایض و تظلمات بانجمن عرایض میرسد و در مجلس هم خوانده میشود در روزنامهها هم منتشر میگردد ولی بعضی دیگر مسکوت عنه میانند باید بمرسد فهماند که این مجلس با کسی فرض یا خصوصیت ندارد در حقوق ملی تمام افراد بالسویه هستند این ایام مکتوبی بعنوان بنده موسایر و کلاه عظام از این رسیده تحقیق کردم مکتوب متضاده خیلی رسیده تمام را هم جواب داده اند ولی در مجلس خوانده نشد حالا از جهت اینکه بدانند غرض در بین نیست میخوانم (خواننده شد تظلم از شوکت الملک بود) حالا باید فرستاده شود و وزارت داخله.

وئوق الدوله - مردم باید بدانند که مجلس مجبور نیست تمام لوایح و عرایضی که میرسد قرائت نماید مگر لوایحی که دارای اهمیت باشد.

سیدالحکما - خیلی تلکرافات و مکاتیب از شوکت الملک و وحشت الملک شده تمام راجع شده و وزارت داخله.

حاج میرزا آقا - اغلب از افتشاش اوضاع آذربایجان خبر دارید و میدانید فعلا عدنی است دست از کار کشیده اند که تمام مقاصد ما انجام نیلیرد مشغول بکار نخواهیم شد عجالتا خوف آن مهیود که این افتشاش به ما سرایت کند و قسمی سخت شود که جلو گیری نشود حالا باید چاره اندیشید خوب است که از این فوق الماده ترتیب شود هر کدام در یک ماده کار بکنند یکی در نظامنامه وزارت داخله و دیگری در نظامنامه ایالتی و دیگری در نظامنامه اساسی که بطور جهد این چند مطلب انجام پذیرد.

وئوق الدوله - خیلی لازم است این انجمنها تشکیل شود و این نظامنامه ها تمام شده فرستاده شود تا آسوده شوند.

حسام الاسلام - حالا لازم نیست این ممولود شریف توی کروز تولد شوند عجالتا نظامنامه ایالتی که تمام است چرا ایضا نمیرسد.

وکیل الرعایا - آیا ما مردم تازه دنیا آمده ایم یا بیش از این هم در دنیا بودیم ما میگردیم حالا چه ضرر دارد که وقت را توسعه بدهیم و همگی اتفاق کنیم بهر اندازه محتاج بوقت باشم مضایقه نکنیم تا این کارها تمام شود.

آقای سید حسین - خوب است از صبح تا عصر انجمن تشکیل شود و این کارها تمام شود.

حسام الاسلام - خوب است از آن کارهاییکه تمام شده نتیجه بگیرد بعد بکار دیگر مشغول شود نظامنامه ایالتی تمام شده نظامنامه بنده هم تمام شد چرا جوابش نمیرسد مسئله تیولات بکجا انجامید اینها مطالبی است که در مجلس تمام شده.

آقای میرزا محمود - نظامنامه بلدی هنوز فرته است در نظامنامه ایالتی لابد آنها هم باید دقتی بکنند پریروز معاون وزارت داخله گفتند مشغول قرائت هستند.

وکیل التجار - برای کارهای مهم از ده روز الی یکماه بیشتر وقت میخواهد بعضی کارهای مهم هست از قبیل قانون اساسی که در این موقع طول مدت خوف خیلی از مخاطره میروند.

آقای سید محمد تقی - ما مردم باید بدانیم که ما مسلمانیم و قانون ما قانون مقدس اسلام است و این قانون اساسی قانونی است که باید امور یک مملکتی بر وفق آن فیصل داده شود تا چار باید با کمال دقت فیصل و مواد آنرا بکرات حجج اسلامیه غور رسی نموده اگر ده هزار نفر هم اجماع کنند و خون ها هم ریخته شود نباید راضی شد که بدون تطبیق و تحقیق قانونی مجری شود حالا باید از حجج اسلامیه استدعا نمود که بلکه زود تر صرف وقت نموده این نظامنامه را تمام کنند.

وئوق الدوله - اصل قانون اساسی که در مجلس نوشته شده بود هیچ ماده از مواد آن متانی با قانون مقدس اسلام نبود فقط از برای رفع اشتباهاتی که مفرضین میکردند از حجج اسلام استدعا شد که بدقت فیصل و مواد آنرا ملاحظه فرمایند اما در باب نظامنامه ایالتی از محتشم السلطنه پرسیدم گفتند اگر این انقلا ت نبود تا حال فرستاده شده بود فعلا حواس و زرا مشغول رفع این انقلابات است مهذا همین چند روزه فرستاده میشود و در باب مالیه همین کمیسیون فوق الماده که فعلا تشکیل شده در همین خصوص مذاکره میشود لابد نتیجه آن بمجلس خواهد رسید مسئله تیولات هم وزیر مالیه بجهت اجرای همان مسائل آمده اند فعلا مشغول مذاکره هستند.

وکیل التجار - در باب تیولات هیچ اطلاعی نرسیده وزیر مالیه گفتند رسماً چیزی نوشته شده نوشته شد ولی هنوز خبر نرسیده (در این موقع مذاکرات زیاد از وضع افتشاش شهر شد علت را بعضی نرسیدن حقوق عماله جات نظمی و افراد مسکری که در پایتخت هستند اظهار نمودند بالاخره قرار شد تنظیم شهر از وزارت داخله خواسته شود.)

مذاکرات پنجشنبه ۳ ربیع الثانی دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز سهشنبه فرموده آقای میرزا طاهر قرائت کردند.

محتشم السلطنه (معاون وزارت داخله) - چند روز قبل که بمجلس مقدس مشرف شدم در خصوص لایحه که در باب تیول از طرف مجلس مقدس فرستاده شده بود مذاکره بیان آمد عرض کردم که همین ایام بامضای مایبونی میرسد و پس از توضیح و امضای بمجلس مقدس ابلاغ خواهد شد اینک امروزه

لایحه مزبور بامضای مایبونی رسیده و بوزارت مالیه فرستاده شده است عجالتا در اینخصوص لایحه از طرف وزارت داخله بمجلس مقدس ابلاغ شد بعضی استحضار خاطر محترم و کلا عظام قرائت شود.

آقای میرزا طاهر - لایحه را قرائت کردند قریب باین مضمون بود.

(مجلس مقدس راجعت اظهار میدهد لایحه قانونی مرسله از مجلس مبنی بر چهار فصل امروز از لحاظ انور مایبونی گذشت و اجرای آن بوزارت مالیه ابلاغ شد) اظهار تشکر شد.

آقای میرزا محمود خوانساری - مادر این باب سندی راجع است.

محتشم السلطنه - همین رقمه سند است و یا به مهر صورت دیگری هم نوشته شده فرستاده خواهد شد در فقره لایحه آقای میرزا محمود خوانساری بوزارت داخله داده بودند بکسی در خصوص حاکم خوانساری دیگری در خصوص ایل بختیاری در خصوص اغتشاش خوانسار چون حاکم مین شده میروند دستور العمل لازم داده شد.

در خصوص ایل بختیاری همیشه این ایل بر دو تیره بودند ایلخانی و ایل بگی در این اواخر این دو شغل بیک تیره داده شده و باین واسطه لابد بعضی اختلافات شده فرار این شده مغایره با حکومت استغیان که عمل ایل بختیاری راجع بلو است شده البته هر وقت جواب رسید بمجلس مقدس اظهار خواهد شد.

آقای سید حسین - از نظامنامه ایالتی اثری ظاهر نشد.

محتشم السلطنه - آنهم تا اول هفته آتی موشخ خواهد شد ما هم اقدام کنید نظامنامه حکام هم خواننده شده تصویب شود.

آقای سید حسین - اگر همین طوریکه از طرف مجلس اهتمام میشود از طرف مقابل هم اقدام میشد تا اکنون خیلی از کارها پیشرفت کلی حاصل نموده بود.

(در این موقع رایورت انجمن عرایض قرائت شد قریب باین مضمون بود اولاً قریب یکصد فقره جواب مساعد از عرایض که بوزارت داخله فرستاده شده بود رسیده است تا بنام معلوم نیست که وزیر عدلیه بجهت ملاحظه بعد از یک ماه جواب می دهد که از من کاری ساخته نمی شود و من بین المظهورین واقع شدم و تا امروز بمجلس جواب مساعد داده نشده است ثالثاً در فقره سی و نوزده تکلیف متظلمین از دست او معلوم نیست یکی از آن اشخاص من هستم که قریب بیست هزار تومان بمن ضرر وارد شده خود او که میروند بنیاد من وکیل او وکالت درجه ان خسارت هم دارد یا خبر باینکه وزارت خارجه سؤال شود.)

وکیل التجار - در خصوص بی ترتیبی وعدم انتظام وزارت عدلیه بنده حساً شواهدی دارم که در چندین قبل در باب طلبی که از یکی داشته پس از اظهار طول و درامه عاقبت جوابی که شنیده شد این بود که هنوز جواب رایورت نرسیده معلوم نیست این رایورت بکجا میروند که در این مدت جواب نرسیده **آقای سید هاشم** - در خصوص حاج نجفعلی کوه سرخی که بوزارت عدلیه از دست آصف الدوله عارض شده بپوجب فقره که در دست دارد باید در هیچدم ربیع الاول قطع شود و تا بحال رسیدگی نشده.

آقای سید حسن تقی زاده - امروز بنده عازم بودم که در خصوص وزارت عدلیه مذاکره نمایم از اتفاق این لایحه هم از طرف انجمن عرایض رسیده این است که عرض میکنم وزارت عدلیه بجهت وجه بوظایف خودش رفتار نمیکند و در آنجا هیچ امور عارضین قطع و فصل نمیشود و از این رو هر روز جمعی باین مجلس میانند و متظلم میشوند معلوم است این حرکات تمام اسباب تخریب این اساس است که اگر بدین ترتیب بگذرد و وضع وزارت عدلیه مرتب نشود همیشه اوقات این مجلس مستغرق فیصله اینگونه امور جزئی است و بپوجب فرصت وضع قانونی نخواهد یافت عجالتا باید ترتیب صحیحی در این اداره داده شود سایر وزراء که باین اندازه تسامح نوزیده بودند عزل آنها را خواستیم ولی در اینجا تمام بسامحه میگذرد اتمام عمل چوبدارها هم بطور مانده است مثلاً آصف الدوله موعدهش قریب باختتام است تا اکنون خبری نرسیده.

وکیل التجار - فقط تغییر شکلی داده شده والا اساس همان اساس است والله عمل هیچ تفاوت نکرده.

معمار باشی - بنده بودم جواب بچوبدارها دادم که شما را خواسته باشید بروید عرایض خودتان را اظهار کنید باین طور که شما گفته اید من نمی توانم رسیدگی نمایم.

آقای شیخ حسین - باید وزیر عدلیه خواسته شود و در این باب مذاکره شود.

شهیدی باقر - شاید بواسطه کثرت ازدحام تاکنون کاری پیشرفت نکرده باید تحقیق شود.

حاج سید عبدالحمین شهنشاهی - باید لایحه قانونی نوشته شود که اگر عرایض بهمان تحقیق برخلاف ظاهر شد مجازات داده شود.

وکیل التجار - فعلاً ترتیبی فرار داده شد که هیچ کس نمیتواند بحق خود برسد سابق بر این قرار بود که ده روز از عرایض و بنده از عرایض عنه گرفته میشد ولی حالیه تمام از عاریض گرفته میشود در این صورت البته کسی حق کسی را نخواهد برداخت.

صبریق حضرت - معلوم است اساس مشروطیت بنیانش بر عدل است چه ضرر دارد بوزارت عدلیه نوشته شود که بمجلس های دولتی رفته رسیدگی نماید اشخاصیکه بی تصمیرند آنها را آزاد کنند.

وکیل الرعایا - وزارت عدلیه عجالتا فرصت برسدگی کارهای شخصی خودشان ندارند چه رسد باینگونه امورات.

آقای سید حسن تقی زاده - این مسئله رسیدگی به مجوسین بسیار مطلب لازمی است باید مسئله را عمومیت داد که با مجوسین کلیه ولایات همین طور رفتار شود (گفته شد البته همین طور باید عمومیت داده شود.)

حاج محمد تقی - باید بوزارت خارجه نوشته شود که وقتی بمجلس بیاید تا در باب ارفع الدوله بعضی مذاکرات بعمل آید باین ایام مخصوصاً نوسنجیات و تشکیکات زیاد در باب او بود (در این موقع نظامنامه وزارت داخله قرائت شد.)

رئیس - در تمام نقاط عالم فعلاً قریب چهل پنجاه مجلس متعنه است و در هیچ جای عالم معمول نیست که مردم اینطور از حجام کنند و بوجلا سخت بگیرند از بدو افتتاح این مجلس این ترتیب بوده و آن اظهار کند - متن آن پس از تصویب درج خواهد شد.

قانون نوتزاید است شخصی بنده از اول که وارد در اینججلس شدم هیچ مقصود و منظوری در میان نبوده و نیست جز پیشرفت این اساس مقدس حالا این وضع که ملاحظه میشود پیشرفت کار امر مشکلی است چندی قبل در اطاق آسایش حضوراً بوجلا گفتم و مقبولیت استغای خود را خواستم نپذیرفتند امروز در اینججلس علناً اظهار میکنم بصوت اینججلس کمال افتخار دارم ولی از ریاست استغای میخواهم.

حاجی محمد اسمعیل آقا - سابقاً گفتگو شد حالام میگوئیم اینججلس بعضی انتظام مملکت تأسیس شده موکلین خیر خواه مانید این طور سخت بگیرند که هر روزه وقت عزیز مجلس مصروف این گونه مذاکرات میشود اگر فرصت بدهند حالا که اساس کار تندی مرتب شده ممکن است در مدت کمی کار مدت زیادی انجام بگیرد.

آقای میرزا محمود خوانساری - در باب استغای جناب رئیس استدعا میکنم از اینگونه اظهارات رانفرمایند زیرا که اگر جناب رئیس استغای بدهد رسته اساس این مجلس از هم گسسته خواهد شد.

وکیل التجار - اما اینکه فرمودید از استغای جناب رئیس رسته اساس مجلس از هم گسسته میشود مستدعی هستم این کلمات را هم هرگز بزبان نیاورید تا یک قطره خون در عروق ما و موکلین ما باقی است این اساس منهدم نخواهد شد اگر روزی صد رئیس استغاه بدهند رئیس دیگر انتخاب خواهیم کرد و امورات را مختل نخواهیم گذاشت اما در خصوص اجتماعات ملت بطور عموم نمیتوان گفت اجتماع بد است باید تحقیق کرد اجتماعاتی که بشهریک مفرضین میشود بطور ملامتی جلو گیری شود تا اکنون هر چه را بدست آورده ایم بوسیله اجتماعات غیر ارائه ملت بوده پس باید اجتماعاتی را که باعث تولید مفسده است ممانعت نمود.

حاج سید عبدالحمین - فعلاً دولت با مقاصد ملت و مجلس همراه است فقط چیزی که مانع از پیشرفت کار است همین اجتماعات است امروز حال این مجلس و مجلسیان مشابه حال اطبانی است که در سدد ممالجه مریش مشرف بپوتی باشند در این موقع باید حواس ایشان از هر چه جمع باشد ملتسان و کلا را انتخاب کرده و از برای رتق و فتق امور مملکت باین مجلس فرستاده فعلاً نباید حواس ایشان را متعوش نماید که از کار بازمانند.

حسام الاسلام - هر کس هوا خواه نوع است حرکتش صحیح است و هر کس مفرض است اقدام اوقاسد است.

حاج سید عبدالحمین شهنشاهی - در باب استغای جناب رئیس فعلاً تکلیف شرعی جناب رئیس نیست که این عنوان را بکنند و ما هم جداً باید بخواهیم که دیگر این مفاسکره نشود اما ملت هم باید این اقدامات را نکنند.

وکیل التجار - مگر ملت چه کرده اند؟ **رئیس** - در خصوص استغاه بنده از عضویت استغفا ندادم اما اینکه میگوئید ملت چه کرده اند ملت چه نکرده اند چند نفر هستند اینجا بالای منبر میروند مردم را بهیجان می آورند اینها را من مغل پیشرفت کار مجلس میدانم من هیچ فرضی ندارم تحصیل مقامی هم نمی خولم بکنم حالا هر کس رأی دارد اظهار کند شاید ما برین مصلح بنشینانند.

حاج محمد اسمعیل آقا - این ملت باین مجلس هیچ فرقی ندارد اینکه من عرض میکنم اگر حرف ما را نپذیرفتند بسیار خوب والا ما هم مجلس را تعطیل میکنیم بجهت این است که آنها را از خود میدانیم و تهدید هم نمیکیم حال آنها هر طور صلاح میدانند رفتار کنند.

دکتر ولی الله خان - اجتماع بکه گوهر گرانبانی است باید این گوهر را طوری نگاهداری

آقای سید آقا - دیروز تحقیق شد زنها میگویند بمایاد میهند که بگوئید مافانون اساسی میخواهیم معلوم است اینها تعریک است.

احسن الدوله - اولاً آقایان و کلا باید شرافت خودشان را بدانند که هر کدام از آنها ریاست ملتی دارند و حضرتعالی را احتراماً ریاست خود قبول کردند الا اگر بعضی هم تصور کنند از استغای رئیس مجلس بهم خواهد خورد خیالی است خام هر رئیس که استغفا داد بجای او رئیس دیگری معین خواهد شد تکلیف و کلام این است که هر کدام از این مجلس بیرون میروند بملت بفرمانند صبر کنند و منتظر نتیجه باشند.

هر تقی قلیخان - در این میان چند نفرند حالشان معلوم است از اول هم بوده اند باید اینها را تبعید نمود.

وکیل التجار - تبعید صحیح نیست باید اعلان شود هر کسی در این عداوت پادربصارت نطق هیجان آمیزی نمود یا شورشی بکسی یاد داد عمله ضبطی او را جلب بدلیه خواهند نمود و مجازات داده خواهد شد.

آقای سید علی تقی - مقصود این است هیجانی که مانع از پیشرفت کار مجلس است نکنند.

دکتر ولی الله خان - جناب رئیس استغفا دادند مختارند هر کس استغفا داد نباید تعالی باو کرد که این تعاتب اسباب خیال او میشود قانون همه جا است که هر کس استغفا داد باید قبول شود در باب موکلین هم باید بدانیم موکلین ما اکثر بی اطلاعند باید بزبان این بانها حالی کرد که این مجلس امروز خیلی کار دارد و این فوقا و جنجالات باعث اختلال حواس است تمام معاندین اگر حواس خود را جمع کنند نمی توانند باندازه این جنجالات و ازدحام باعث اختلال امور مجلس بشوند.

حسام الاسلام - مگر ملت منحصر باین چند نفر شورش طلب است دیگران هم هستند.

دکتر ولی الله خان - باید فهماند که بعضی اقوالی که بگوش آنها میرسانند قبول نکنند مثلا میگویند در فلان مملکت در بیست و چهار ساعت قانون اساسی تمام شد بنده عرض میکنم قانونی که در بیست و چهار روز هم تمام شود بیدر نیخورد باید قانون اساسی با کمال دقت از روی ثبات عزم مرتب شود آنها هم نوشته شده همین روزها تمام میشود.

شیخ حسین شهیدی - زبان این شماره گر ارزش زیادت از تحریک معاندین نیست باید دفعه اول تعدیر شود اگر قبول کردند قها والا هر حرکت لازم است از مجلس صادر شود.

دکتر ولی الله خان - ما بدنبینشاسیم تکلیف ما این است که بشام حسن ظن داشته باشیم و تمام را خیر خواه بدانیم خوب است بیلبط ورود در ب همارت داده شود تا از عوام هم بیایند بمجلس و همین مذاکرات را بشنوند.

حاج محمد اسمعیل آقا - این ملت باین مجلس هیچ فرقی ندارد اینکه من عرض میکنم اگر حرف ما را نپذیرفتند بسیار خوب والا ما هم مجلس را تعطیل میکنیم بجهت این است که آنها را از خود میدانیم و تهدید هم نمیکیم حال آنها هر طور صلاح میدانند رفتار کنند.

دکتر ولی الله خان - اجتماع بکه گوهر گرانبانی است باید این گوهر را طوری نگاهداری

کننده که بی احترامی نشود.

آقای سید حسین - این هیئت که از ملت در پای این عمارت اجتماع دارند همان اشخاصی هستند که از زمان رفتن حضرت عبدالعظیم از برای تأسیس این مجلس زحمت کشیده اند و همراهی نموده اند آنچه را هم ما داریم تمام از این اجتماعات است که مال تشکر را هم از آنها داریم ولی حالا باید استدعا کنیم که تاکنون این اجتماعات لازم بود حالا چند روز با مهلت بدهید که بانجام کارها بپردازیم همان ترتیبی که میل شماست این خواهش هم نه از برای آن است که شما اجتماع نکنید بلکه مقصود این است که در این عمارت اسباب اشتیاق حواس و کلا فراهم نشود.

آقای قی زاده - مکرر عرض کرده ام اینکه اغلب مطالب در این مجلس منجر بجائی نمی شود بواسطه دو مطلب است یکی نبودن مجازات و یکی معین نبودن حدود و ما هر وقت گفتگو می شود بنای نصیحت را میگذاریم و حال آنکه باید برای آهائی که از حدود خود تجاوز میکنند مجازات معین شود یعنی اولاً حدود معین شود و بعد مجازات را معین نماییم که هر کس از آن حدود تجاوز نمود مجازات برسد در همین مسئله اجتماع موکلین ما در این عمارت بعضی اوقات آنها مظلوم واقع شده اند و بعضی اوقات ما و این نیست مگر بواسطه معین نبودن حدود و مجازات پس تکلیف مجلس است که این مسئله را بیک قانونی منجر نماید و آن ایمن است کلیه هیچ اجامی ضرر ندارد فقط سه چیز نباید باشد یکی هنگامه و غوغا در این عمارت وقت افتتاح مجلس که حواس مجلسیان را مختل نکنند یکی اینکه در امور داخلی مجلس دخالت نکنند و در سایر ممالک هم قانوناً معمول است هیچکس حق مداخله در امور داخلی مجلس ندارد یکی دیگر اینکه در امور عامه حق دارند مداخله نمایند ولی نه بطور سخت گیری که جلو گیری از و کلاً نمایند زیرا که این جمعیت یک جزء از اهالی تمام این مملکت است و این یک جز نمیتواند باین طور جلو گیری از پارلمنت یک مملکت نماید حق دارند عقاید خود را اظهار و اظهار نمایند اما بواسطه لایحه نه بطور سخت گیری پس هر کس از این حدود سه گانه تجاوز کرد باید مجازات داده شود.

آقای سید حسین - جناب رئیس مکرر گفتند باید استعفا بدهم و امروز هم استعفا دادند این استعفا بی جهت نیست سبب و محرک دارد باید معلوم کرد و بنده تکلیف این استدر مجلسی که رئیس ندارند نشینیم همچنین سایرین.

وکیل التجار - امروز موقع این گفتگو و این کار نیست که تمام ولایات تعطیل کرده و احتمال بروز اشتیاق و فساد می رود امروز باید این ریاست را کنار گذاشته و باصلاح این کار مهم مشغول شویم و گمان این است که نباید از جناب رئیس این استعفا قبول شود تا اینکه مسئله اصلاح تعطیل و اشتیاق ولایات بگذرد.

آقای سید حسین - آیا به بنده بعضی استعفا دادن باید قبول کرد یا این که باید درصدد تحقیق علت استعفا برآمد.

صدیق حضرت - استعفا بر دو قسم است یکی استعفا از عضویت مجلس است و یکی استعفا

از مشاغل اما استعفا از عضویت آنرا نه قبول و نه رد میکنند. وجه بازده روز مهلت داده میشود شاید آن شخص یشیمان شده استعفاء خود را پس بگیرد ولی در باب استعفاء شغلی فوراً باید او را قبول کرد و حالا که جناب رئیس استعفاء از شغل ریاست داده اند باید تا رئیس معین نشود از این مجلس بیرون نرویم.

آقای تقی زاده - خوب است این مسئله استعفاء را بگذارند باشد گویا این استعفاء جناب رئیس مقید است باید رسیدگی نمایم اگر علت دارد و آن علت را رفع کردیم باز هم آنوقت استعفاء دادند که هیچ باید قبول نمود و درصدد انتخاب رئیس جدید برآئیم والا اگر بطور مطلق است آنها معلوم شود.

آقای میرزا محسن - پس خوب است برویم بآن اطلاق دیگر و از جناب رئیس استعفاء شود که اگر استعفاء ایشان علت دارد و مقید است معلوم شود شاید رفع آن علت را نمایم والا اگر بطور مطلق است که هیچ باید قبول شود.

(و در این موقع مجلس رسمی علنی منقضی شده عموم و کلاً رفتند با اطلاق دیگر برای تحقیق علت استعفاء ریاست).

مذاکرات روز یکشنبه ۶ دارالشورای ملی
خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه ۳ آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

آقای شیخ ابراهیم - یازده روز است تجار زنجان در تلگرافخانه متعین هستند و کراهای اراضی خود را رسانده اند تا حال چه تمرو فایده مترتب شده جز اینکه این بیچارهها تا حال پنجاه هزار تومان متضرر شده اند.

حاج محمد اسمعیل آقا - در اینخصوص بجهت بنده هم امروز چند مکاتب رسیده که خیلی خسارت کشیده اند از طرف مجلس مقدس اقدامات صحیحه بعمل آید.

رئیس - دیر روز خود آقا میرزا ابراهیم اظهار داشتند که اقدامات شده ولی طرف از آمدن تقاعد دارد باید بقوه جبر و بتدابیر عملی رفع نمود.

آقای میرزا ابراهیم - چرا اقدامات می شود مثل اینکه از طرف وزارت چنگ یک نفر احضار می شود آن هم حق الهت هزار تومان می دهد و از جهت بیچاره می گیرد دهمه دیگر احضار میشود هزار تومان میدهد این دهمه ده هزار تومان از جهت بیچاره می گیرد.

حاج محمد اسمعیل آقا - چطور میشود وزارت چنگ از عهده احضار یک نفر خود بر نیاید و تمام را به مسامحه می گذرانند این شخص نوکر نظامی است که مدتی است خواسته شده و حاضر نشده.

آقای میرزا فضلعلی آقا - هر روز وزارت می آیند و از بلوی و شور و خلق تشکی میکنند ولی رفع تشکات مردم هیچ بغافل آنها خطور نمیکند فقط همین قدر میخواهند که مردم ساکت شوند شیرازها باین اقدامات و این هیجانها متورز رفع تمذیباتشان نشده هنوز قواوم حرکت نکرده در این صورت تجار زنجان هم باید مجبور شوند با هوب

کردن تعطیل باید میگویند چاره این آشوب را بکنید اخراج انصاف دور است که ببال این خلق توجهی نشود وزارت عدلیه شکایت میکند از هیجان مردم ولی تا حال هیچ کاری صورت نداده همین طور وزارت چنگ.

سیدالاحکما - امروز یک کاغذ از وزیر چنگ آمده بی مهر یک کاغذ هم از وزارت تجارت آمده آنها بی مهر شش کاغذ از وزارت عدلیه آمده علاوه از پنجاه کاغذ با دو صورت تلگراف از وزارت داخله آمده به بنده اینها چه قدر تفاوت دارد.

آقای سید حسن تقی زاده - یک روزی اینجا مسائل چندی ترا کم کرد و بالاخره چند روز کار مجلس را مختل گذاشته تا اینکه باندازه اصلاح شد سلام مثل آنروز شده نباید گذارد کار منجر باشکال شود و تجار یک باه همه در تلگراف خانه متعین شوند مسلم است این ترتیب باعث ضرر ما خواهد شد حال نمیدانم چه موجب گردیده که رئیس موزک انجلی یاقی میشود حاجی آقا محسن از آمدن تکامل میروزد قوا الملک تمام میکنند در آن صورت مجلس نباید معین طور منتظر بنشیند باید بتکلیف خود عمل کند.

رئیس - بشیرازی ما جواب مساعد داده شد و اما آنچه وزارت داخله اظهار میشود جواب مساعد داده میشود ولی سایر وزارت خانها بتسامح میگفتند و همراهی ندارند.

حاجی محمد اسمعیل آقا - بنده اطلاع دارم ملک یک بیچاره را وزارت چنگ ضبط نموده و بواسطه زیاد آن شخص متظلم شده و تاکنون هیچ جواب داده نشده و نمیدانم امروز بنا بود آن اشخاص بیایند بمجلس متظلم شوند.

آقا میرزا حسین - بنده اطلاع دارم فوج کمره و کرازا مواجب دادند و کتیبه را بهر اتحاد افواج رسانیده ولی فردا رفتند از هر کدام یک تومان باسم وزارت چنگ پس گرفتند پس فردای آن رفتند شهزاد باسم دیگر روز دیگر دو هزار و سه شاهی باسم اجودان گرفتند با این وضع سرباز خدمت نخواهد کرد.

وکیل التجار - باید قسمی نمود که اشخاصی که عصمت مملکت در دست آنها است خرید و فروش نشوند.

آقای میرزا فضلعلی آقا - نماز لشکر فروش هنوز بسته نشده و بروش سابق باقی است.

وکیل الرعایا - آیا مجلس راضی میشود بر ضایع بکنفریک مملکت برادر و در از طرف مجلس اقدام صحیح نمیشود که زودتر عزل او را بخواهند.

حاجی محمد اسمعیل آقا - من میتوانم ثابت کنم که ملک بیچاره را ضبط نموده همین است که مردم به تنگ آمده اند.

آقای سید حسن تقی زاده - در عزل وزیرا مراقبت نصف و کلا کافی است و میتوانند عزل او را بخواهند ولی در مورد وزارت چنگ نمیدانم چه باعث شده در صورتیکه تمام و کلا از حرکات او بی رضایت هستند و متفقد چرا عزل او خواسته نمیشود.

آقای میرزا محمود اصفهانی - از برای سه فوج لباس تمام نموده اند دستی به تومان بنده حاضر هستم که همان لباس را دستی سه تومان تمام کنم.

آقای سید حسین - عیب در این است در هر موقتی که در خصوص وزیرا گفتگو میشود میگویند انشاء الله فردا رای گرفته میشود مثل وزارت امور خارجه که بهمان حال مانده فعلاً باید تکلیف وزارت چنگ معلوم شود اگر لازم است که عزل او خواسته شود باید امروز خواسته شود.

حاج محمد اسمعیل آقا - بهتر این است که تمام مطالبی که امروز مذاکره شد اظهار شود بیاید حضوراً جواب شافی بدهند هر گاه جواب صحیح داده شد فیهوا و الا عزل او خواسته میشود.

رئیس - بهتر همین است که اظهار شود بعد از آن مجلس بتکلیف خود عمل کند (قرارداد از طرف مجلس بوزارت چنگ نوشته شود که مظهر الدوله از زنجان جدا احضار شود و بجهت مطالبی هم که در مجلس عنوان شده حاضر گردد).

آقای سید حسین - باین تلگرافات و مکتوبات در خصوص فروش رعیت ایران از ارفع الدوله چیزی معلوم شد یا خیر؟

حاج علی - در برابر وزیرا مجلسی فراهم کرده بودند و پولی بجهت بانک ملی تهیه دیده بودند شخصی را که باعث و بانی این مجلس بود باسلام پول خواسته بود و صدقه زده بود که چرا بی اطلاع من این اقدام را کرده اید یک کتابچه هم از کارهای ارفع الدوله نوشته اند موجود است.

آقای سید حسین - تمام مذاکرات که در این مجلس در باب وزیرا میشود تمام بمسامحه میگردد.

حاج محمد اسمعیل آقا - باید وزیرا مذاکرات این ایام مجلس را عطف بمسابق ندانند باید بدانند که اگر مخالف با مشروطیت رفتار کنند مجلس دست نخواهد کشید.

آقای سید حسین - در باب وزارتخانهها گفتگو شد یک تلگرافی از تهران رسید میگویند سالار الدوله یاقی است چطور شد سابق بر این وقتی که بنا میشد بدو تلگراف او را حرکت میدادند ولی حالا نمیتوانند این ایام جمعی از سوارها را برداشته رفته هفتاد هزار تومان از رعیت بیچارهها بخواهند گرفته است.

حاج محمد اسمعیل آقا - بیش از آنکه در نظرهاست از طرف دولت در این خصوص مجذانه اقدام شده و میشود.

وکیل التجار - اگر بوزارت خارجه چیزی نوشته میشود خوب است در باب عمل تذکره و امتیاز نامها هم فایده شود که سابقاً خواسته شده و فعلاً در کمیسیون مایه لازم است مسئله ارفع الدوله هم نوشته شود که جمعی شکایت میکنند احضار او لازم است پس از آمدن کاملاً استعطاق خواهد شد.

آقا میرزا محمود خوانساری - ۱۲ نفر بجهت عمل مایه معین شدند میخواهیم بدانیم آن انجمن دایر است و وزیر مایه آمده است یا خیر.

رئیس - این چند روز خودتان میدانید که چه نوع گرفتاریها پیش آمده انشاء الله در همین چند روز اقدام خواهد شد.

آقا سید علینقی - نظامنامه اساسی چه طور شد؟
آقای سید محمد تقی - امروز یک قدری آقایان تقاضی داشتند و باین واسطه تعطیل شد.
وکیل التجار - شاید این تقاضای آقایان خدا

نخواست بطول بیانجامد آنوقت تولید زحمت میشود می بینید همه جا تعطیل کرده اند.

رئیس - میدانید که تجدید نظر وقت باید بشود و تا امروز هم تمام نشده.

آقای شیخ حسین شهیدی - این آقایان همان اشخاصی بودند که میگفتند تبریز، زشت، زنجان بهم خورده حالا چه طور شد که میگویند سه دهمه باید قرائت شود اگر مقصود از این اصلاح تیزی است که متانی با شرع باشد محال است بشود اگر مقصود تطبیق با قوانین شرع است بهتر از این تصحیح و تنقیح نمیشود که شده (اکثر عنوان نمودند که از این کلام چنین مستفاد میشود که خدای نخواست ما تمام بی دین هستیم که راضی باین ترتیب شویم.)

آقای سید حسن تقی زاده - مجلس ملی بجهت تأسیس قوانین است و قانون مامان قانون اسلام است اینک میگویند قانون بانضمام قواعد اجرائیه و هر فیه است هر کسی حق دارد در قوانین نظری نماید این جای اظهار تقدس نیست آنها باید وقت شود هر گاه از یک نفر رأی که مخالف با قانون شرع است ظاهر شد آنوقت باید پرسش شده قبل از وقت.

(در این موقع شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد پس از قرائت قسمتی از آن، رئیس و سایر وکلای اطلاق دیگر برای تنفس رفته پس از فی الجمله مکث عودت با طاق رسمی نمودند و مجدداً شروع بقرائت نظامنامه وزارت داخله شد.)

آقای سید محمد تقی - دیر روز لایحه از طرف طایفه نجیبه زرد شته بمجلس مقدس آمده معلوم میشود بعضی از مقدسین باقاع یازده شبهات این طایفه نجیبه را بهیجان آورده اند البته باید رفع شبهه از آنها بشود سواد لایحه.

۶ ربیع الاخری ۱۳۲۰

پانهایت تکریم و تعظیم و قدردانیت بر عرض حضور مبارک سروران ملک و ملت وزدانند کان ستم و نکبت امید سوی بیچارگان و دستگیر افتادگان امانت و کلاهی ملت ازگان و اعضاء مجلس مقدس شورایی حفظهم الله تعالی میسرانیم اگر چه دیر روز خلاصه استدعا و رجاء خود را توسط نماینده معترمان بر عرض رسانیده مترصد جواب امیدوارانه بودیم لکن افسوس که از بدبختی این بیچارگان مجلس خاص بوده و بکار عام نپرداخته اند و رسیدن جواب بیشتر اسباب پاس و حرمان این ناتوانان دیده بر راه شده لهذا به مصداق

تومید دلیر باشد و چهره زبان و بقاء پیش که بر آورد ز دست قریب هم بیش توازدست تومی خواهیم داد همانا نخست التماس و درخواست فدویان بر آنست که عرض حال این ناچیزان در انجمن عام قرائت گردد تا شاید از توجه خاص و همام رحیمی بحال این بیچارگان که سالیان دراز دچار هزاران گون سستی و بدبختی و هر آن مترصد روز دادرسی بوده ایم شود.

دویم بموجب عریضه روز قبل عرض و درخواست فدویان بر آنست که آباد نظامنامه اساسی بموسس بتاسیس مشروطیت و مساوات است رعایت و حفظ حقوق این گروه بمساوات شده یا نه اگر شده که زهی داد گیری و رعیت پروری و کمال سیاستگزاری را داریم پس درین صورت در جواب عریضه اطمینان دهید تا آسوده مشغول امر فقر و رهتیبی و بیچارگی خود باشیم و هر گاه تفاوتی در بین نهاده شده جهت

آقای سید محمد تقی - آیا چنین مذاکره در مجلس شده (جمعی گفتند ابدی)

آقای سید محمد تقی - باید این مقدسین و محرکین را معلوم نمود و بیجارات رساند.

وکیل التجار مثل خارجه هر کدام در جواز ملت ایران زندگانی میکنند میدانند که جان و مال آنها بموجب قانون اسلام محفوظ است

امام جمعه خوئی - بیستمین مادر در ارسوبه سال قبل سفارش اینها را با کرده و فرموده اند خدا لعنت کند کسی را که باهل فمه اذیت کند کسانی

رامین فرماید چرا و در آن صورت تکلیف فدویان چه خواهد بود ماندن و با کمال جدالت و جرئت راضی شدن باینکه جان و مال و ناموسمان بموجب سندی که دست اشرار میافتد تپه و خانان بر باد و ننگ بی غیرتیمان تا ابد باقی ماند و باسحق ترفقه مانند دولت امپانیول یکباره حکم بتبعید از وطن عزیز ما لوق خواهدند داد آیا کسی که در پناه اسلام آمد سزایش بدبختی و پریشان روزگاری و بیچارگی و هدار جان و مال و ناموس خواهد بود و شاخا یا امروز که ملت و دولت اسلام متحد گردیده بقدری که فلان دولت مستبد با مشروطه خارجه حفظ ادنی رعیت خود مینماید و برای قتل یک نفر دولت را بنف مجبور بسادای قتلان مبلغ معتنا به میبازد نمیتواند لا محاله حفظ حقوق قدیمه رعیت مظلوم را در داخله بنماید تاچه رسد بخارجه آیا بر ذمه دولت و ملت اسلام کدام مقدم است حفظ جان و مال و حقوق مظلومین یا ظالمین.

اگر ملارا ظالم میدانند از زمان اضلال تا کنون هزار و دویست و پنجاه و شش سال میکردند چه شقاوت و خبیثی از این ملت دیده شده و اگر مظلومین چرا نباید حفظ فرمایند.

ایا کلمه مقدس مساوات برای عموم رعایای یک مملکت است یا مختصی در خارجه از مفضل مساوات حقوق انسان گذشته برای حفظ حقوق دواب ترتیبات داده و بیمارخانههای مخصوص برای آنها ساخته اند آیا بیچاره ملل خارجه در تحت لوای اسلام از جانور هم کمتر هستند حاشا امید ما بیچارگان بر آن بود مهاجرین ما که با آن همه آسایش و راحتی که در تحت عدالت دولت بهیبه انگلیس دارند و امروز از هر حیث سر آمد ملل متبوعه آندوات شده و بایزایانی بودن خود اقتضار مینمایند بامیدواری قانون مساوات پس از ۱۲۵۶ سال هجرت پسر زبوم خود باز کردند و خدمتانی که بدولت خارجه مینماید نسبت بدولت و ملت ایران بمرض شهود آید نتیجه بمسکین بشید و گو یا باید از بقیه استقبال و پذیرائی نمایند ای پانین رکن مساوات از درماندگان مواسات نماندند در حالی که هزاران چشم امید دارند بنومیدی از در مرانید زیاده حسارت نمیشود و داد و نفاذیکه از صدمات ۱۲۵۶ ساله بر برادران اعزاء و احشاه این گروه جای گرفته شرحش باین مختصر نکند ما نسته بدیده و بیچاره ایم و از درد داد خواهی آمده ایم استعصامت جواب این عریضه را بهر قسم شایکان مقام منیع عدالت و مساوات است بتوسط نماینده این ملت عنایت فرمائید تا بکمر تپه آسوده و بیا بکلی فرسوده شویم

الطباع قدویان داد خواه زردشتیان.

آقای سید محمد تقی - آیا چنین مذاکره در مجلس شده (جمعی گفتند ابدی)

آقای سید محمد تقی - باید این مقدسین و محرکین را معلوم نمود و بیجارات رساند.

وکیل التجار مثل خارجه هر کدام در جواز ملت ایران زندگانی میکنند میدانند که جان و مال آنها بموجب قانون اسلام محفوظ است

امام جمعه خوئی - بیستمین مادر در ارسوبه سال قبل سفارش اینها را با کرده و فرموده اند خدا لعنت کند کسی را که باهل فمه اذیت کند کسانی